KÂDI BEYDÂVÎ

MUHTASAR

BEYDÂVÎ TEFSÎRİ

(ENVÂRU'T-TENZÎL VE ESRÂRÜ'T-TE'VÎL)

3. CİLT

TERCÜME VE DİPNOTLAR

Doç. Dr. ŞADİ EREN

Selsebil Yayınları

MUHTASAR

BEYDÂVÎ TEFSÎRİ

(ENVÂRU'T-TENZÎL VE ESRÂRÜ'T-TE'VÎL)

III. CİLT

Kâdı Beydâvî

Tercüme ve Dipnotlar: Doç. Dr. Şadi Eren

Sure Adı	Cilt	Sayfa
Abese	4	611
Adiyat	4	737
Ahkaf	4	165
Ahzab	3	549
A'la	4	659
Alak	4	715
Al-i İmran	1	347
Ankebut	3	443
A'raf	2	11
Asr	4	749
Bakara	1	37
Beled	4	681
Beyyine	4	727
Büruc	4	645
Casiye	4	151
Cin	4	523
Cum'a	4	419
Duha	4	699
Duhan	4	135
En'am	1	697
Enbiya	3	67
Enfal	2	121
Fatiha	1	19
Fatır	3	631
Fecr	4	671
Felak	4	791
Fetih	4	205
Fil	4	757
Furkan	3	257
Fussılet	4	53
Gaşiye	4	665
Hacc	3	113
Hadid	4	347
Hakka	4	491
Haşir	4	367
Hicr	2	519
Hucurat	4	225
Hud	2	327
Hümeze	4	753

Sure Adı	Cilt	Sayfa
İbrahim	2	483
İhlas	4	787
İnfitar	4	625
İnsan	4	569
İnşikak	4	639
İnşirah	4	705
İsra	2	625
Kadr	4	723
Kaf	4	241
Kafirun	4	773
Kalem	4	477
Kamer	4	303
Karia	4	741
Kasas	3	395
Kehf	2	689
Kevser	4	769
Kıyame	4	559
Kureyş	4	761
Leyl	4	693
Lokman	3	513
Maide	1	597
Maun	4	765
Mearic	4	503
Meryem	2	745
Mücadele	4	383
Müddessir	4	545
Muhammed	4	185
Mülk	4	463
Mü'min	4	13
Mü'minun	3	159
Mümtehine	4	399
Münafikun	4	427
Mürselat	4	581
Mutaffifin	4	631
Müzzemmil	4	535
Nahl	2	551
Nas	4	797
Nasr	4	777
Naziat	4	601

Sure Adı	Cilt	Sayf
Nebe	4	591
Necm	4	285
Neml	3	353
Nisa	1	481
Nuh	4	513
Nur	3	201
Ra'd	2	451
Rahman	4	315
Rum	3	481
Sad	3	739
Saff	4	411
Saffat	3	695
Sebe	3	599
Secde	3	533
Şems	4	687
Şuara	3	303
Şura	4	77
Taha	3	13
Tahrim	4	453
Talak	4	443
Tarık	4	653
Tebbet	4	781
Teğabun	4	433
Tekasür	4	745
Tekvir	4	619
Tevbe	2	175
Tin	4	711
Tur	4	273
Vakıa	4	333
Yasin	3	661
Yunus	2	267
Yusuf	2	391
Zariyat	4	259
Zilzal	4	733
Zuhruf	4	105
Zumer	3	773

İçindekiler

TAHA SÛRESİ

ENBİYA SÛRESİ

HACC SÛRESİ

MÜ'MİNUN SÛRESİ

NUR SÛRESİ

FURKAN SÛRESİ

ŞUARA SÛRESİ

NEML SÛRESİ

KASAS SÛRESİ

ANKEBUT SÛRESİ

RUM SÛRESİ

LOKMAN SÛRESİ

SECDE SÛRESİ

AHZAB SÛRESİ

SEBE' SÛRESİ

FÂTIR SÛRESİ

YASİN SÛRESİ

SAFFAT SÛRESİ

SÂD SÛRESİ

ZÜMER SÛRESİ

TAHA SÛRESİ

Taha Sûresi Mekkî'dir.
Yüz otuz dört ayettir.

210. DERS

Asay-ı Musa

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

1- طٰهٰ "Tâ – Hâ."

Ta-ha, iki harf ismidir.

Denildi ki: Bunun manası "ey insan!" demektir.

-Ha-mim'de olduğu gibi, yemin manası taşıyabilir.

2- مَٓا اَنْزَلْنَا عَلَيْكَ الْقُرْاٰنَ لِتَشْقٰىۙ "Sana Kur'ân'ı sıkıntıya düşesin diye indirmedik."

Biz bu Kur'anı, muhatabın olan Kureyş kavminin küfrüne karşı şiddetli üzüntü ile yorulman için indirmedik. Çünkü Sana düşen ancak tebliğ etmendir.

Veya mana şöyle olabilir:

Devamlı riyazet, geceleri yoğun ibadet ve uzun süre namazda ayakta durman gibi hâllerle kendini yorman için indirmedik.

Kur'an, Senin üzülmen için değil, onunla mutlu olman için indirildi.

Sebeb-i Nüzûl

Denildi ki: Ayet, kâfirleri red ve yalanlamak içindir. Çünkü onlar Hz. Peygamberin çokça ibadetini görünce şöyle demişlerdi: "Gerçekten de sen dinimizi terk ettiğin için çokça yoruluyorsun. Kur'an sana yorulman için indirilmiş!"

3- اِلَّا تَذْكِرَةً لِمَنْ يَخْشٰىۙ "Ancak (Allah'tan) **ürperen kimse için bir öğüt olarak** (indirdik.)**"**

O Kur'an, kalbinde haşyet ve rikkat olana bir öğüttür, böyle olanlar Kur'andan etkilenirler.

4- تَنْز۪يلاً مِمَّنْ خَلَقَ الْاَرْضَ وَالسَّمٰوَاتِ الْعُلٰىۜ "O, yeri ve yüce gökleri yaratanın katından indirilmiştir."

Burada ve sekizinci ayetin sonuna kadar, Kur'anı indiren Zâtın azameti anlatılarak, indirilen Kur'anın büyüklüğü nazara verilmektedir.

Allahu Teâlâ, önce âlemin asılları olan arz ve semavatın yaratılışını nazara verdi. Bunu ifade ederken de, önce arzı söyledi. Çünkü arz muhatabın duyularına daha yakındır ve o yüce semalara nisbetle daha ziyade gözleri önündedir.

Sonra kainatın meydana getirilmesi ve işlerinin tedbiri cihetine işaret etti, arşa müteveccih olup oradan hükümleri ve mukadderatı icra ettiğini, hikmetinin iktizası ve meşietinin taallukuna uygun bir şekilde bir tertip ve miktar üzere o arştan sebepleri indirdiğini anlattı ve şöyle buyurdu:

5- اَلرَّحْمٰنُ عَلَى الْعَرْشِ اسْتَوٰى "Rahmân, Arş'a istiva etti."[1]

6- لَهُ مَافِى السَّمٰوَاتِ وَمَا فِى الْاَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا وَمَا تَحْتَ الثَّرٰى "Göklerde olanlar, yerdekiler, bu ikisinin arasında ve toprağın altında bulunanlar O'nundur."

Bütün bunlar, O'nun kudret ve iradesinin kemâline delâlet etmektedir.

Kudret, iradeye tâbidir, irade ise ilimden ayrı düşünülemez. Bundan dolayı, devamında ilminin hem açık hem de gizli şeyleri aynı şekilde kuşattığını nazara verip şöyle buyurdu:

7- وَاِنْ تَجْهَرْ بِالْقَوْلِ "Sen sözü açığa vursan da, (gizlesen de Allah için birdir.)"

فَاِنَّهُ يَعْلَمُ السِّرَّ وَاَخْفٰى "Çünkü O, gizliyi de bilir, ondan daha gizli olanı da."

Allahı anarken ve dua ederken, sesli olarak yaptığında şunu bil ki: Allahu Teâlânın sesli olarak söylemene ihtiyacı yoktur. Çünkü O, sır olanı hatta ondan daha gizli olanı da bilir.[2] "**Daha gizli olan**", nefsin içinden geçenlerdir.

---

1 Bununla ilgili A'raf, 54. ayetin açıklamasına bakılabilir.

2 Tasavvufta, bu ayetten hareketle **"sır, hafi ve ahfa"** kavramları geliştirilmiştir. Bunlar kademeli bir şekilde insan ruhunun derinliklerini ifade eder. Bir ağacın gittikçe toprağın derinliklerine kök salması misali, iman dahi ruhun derinliklerine kök salmalıdır. Keza, insan fiil olarak günahlardan elini çektiği gibi, ruhunun derinliklerinde de günahlara meyilden ve günahları sevmekten uzak kalabilmelidir. Günümüzde bu **"şuuraltı"** ifadesiyle anlatılmaktadır. İnsanın gerçek kimliği ve kişiliği şuuraltında gizlidir. Davranışlar, o şuuraltından dışarıya birer yansımadır. Bazan kişi gerçek şahsiyetinden çok farklı fiiller yapabilir. Ama Allah onu sahte fiillerine göre değil, gerçek kişiliğine göre değerlendirecektir.

Sırdan daha gizli olan, nefsin içinden geçenlerdir.

Ayette şu manaya bir tenbih vardır:

Zikir ve duanın emredilmesi ve bu ikisinin cehrî olarak yapılması, Allahı bilgilendirmek için olmayıp nefsi zikirle şekillendirmek, zikrin nefiste kökleşmesini sağlamak, nefsi zikirden başka şeylerle meşguliyetten alıkoymak, gerek hafif sesle, gerekse biraz sesi yükselterek onu terbiye etmek içindir.[3]

Üstteki üç ayette anlatılanlarla, Cenab-ı Hakkın uluhiyetin sıfatlarını cem ettiği ortaya çıkınca, bu sıfatların sadece kendisinde bulunduğunu, bunların muktezasında tek olduğunu beyan ile şöyle dedi:

8- اَللّٰهُ لَٓا اِلٰهَ اِلَّا هُوَ "Allah O'dur ki, kendisinden başka hiçbir ilâh yoktur."

لَهُ الْاَسْمَٓاءُ الْحُسْنٰى "En güzel isimler O'nundur."

İlahi isimlerin "el-Esmaü'l- Hüsna" yani **"en güzel isimler"** olması, en şerefli ve en efdal manalara delâlet etmelerindendir.[4]

9- وَهَلْ اَتٰيكَ حَد۪يثُ مُوسٰىۢ "Musa'nın haberi sana geldi mi?"

Burada Hz. Musa'nın kıssasına geçilmesinde, Hz. Peygamberin,

-Nübüvvetin meşakkatlerini yüklenmek,

-Risaleti tebliğ etmek,

-Karşılaşılan zor ve çetin durumlara sabretmekte, Hz. Musayı örnek almasını sağlamak vardır.

Taha sûresi, ilk nazil olan sûrelerdendir.

10- اِذْ رَاٰ نَارًا "Hani o bir ateş görmüştü."

Denildiğine göre, Hz. Musa (as), annesinin yanına gitmek için Hz. Şuayb'tan izin istedi, ailesiyle beraber yola koyuldu. Kendisinde Tur Dağı olan Tuva Vadisine eriştiğinde karlı ve soğuk bir gece vakti bir oğlu dünya-

---

3 Yani, dua ve zikirde sesi yükseltmek, Allaha bakan yönüyle değil, bize bakan yönüyle değerlendirilmelidir. Çünkü, insan açıktan da söylese, gizliden de yalvarsa Allah zaten işitmektedir. Ama, bazı dua ve zikirleri sesli yapmak, üstte nazara verildiği şekilde pek çok faydaları ihtiva etmektedir.

4 Cenab-ı Hakkın isimleri, O'nun kemâlâtının ünvanlarıdır. Mesela, "Ğafur ve Rahim" isimlerine bakalım. Affetmek ve merhamet etmek çok güzel iki özelliktir. Böyle ünvanlara sahip olan Zât, elbette bütün kemâlâtın sahibidir.

ya geldi. O gece, Cum'a gecesiydi. Yolu kaybetmiş, hayvanları kendisinden ayrı kalmıştı. Derken Tur canibinden bir ateş gördü.

فَقَالَ لِاَهْلِهِ امْكُثُوا "Ehline dedi: Yerinizde durun."

Ailesine "Siz burada kalın" dedi.

اِنّ۪ٓي اٰنَسْتُ نَارًا "Ben gerçekten bir ateş fark ettim."

Ayette ateşi görmek ünsiyet kökünden gelen bir kelimeyle ifade edilmiştir.[5]

لَعَلّ۪ٓي اٰت۪يكُمْ مِنْهَا بِقَبَسٍ "Ola ki ondan size bir kor getiririm."

اَوْ اَجِدُ عَلَى النَّارِ هُدًى "Yahut ateşin yanında bir yol gösterici bulurum."

Beni yola sevk edecek veya beni dinin kapılarına götürecek bir rehber bulurum. Çünkü iyilerin fikirleri, karşılarına çıkan her durumda dinin kapılarına doğru meyillidir.

O ateşten bir parça getirmek veya orada bir rehber bulmak tam bir kesinlik arz etmediğinden, Hz. Musa bunu ümit ifade eden لَعَلَّ "lealle" ile söyledi. Çünkü kendisi tahkik ehli idi. Ailesini de tahkike alıştırmak için böyle bir üslûbla söyledi.

11- فَلَمَّا اَتٰيهَا نُودِيَ يَا مُوسٰى "Ateşe vardığı zaman kendisine şöyle nida edildi: Ey Musa!"

12- اِنّ۪ٓي اَنَا رَبُّكَ "Ben şüphesiz senin Rabbinim."

O ateşe vardığında yemyeşil bir ağaçta yanan parlak bir ateş gördü. (Nâr-ı beyza)

Denildi ki: Kendisine nida edildiğinde "konuşan kim?" dedi. Cenab-ı Hak, "benim, Rabbin" buyurdu. Bunun üzerine şeytan "belki de Sen şu anda şeytanın kelâmını duyuyorsun" şeklinde vesvese verdi. Hz. Musa "hayır, şeytanın kelâmı olamaz, çünkü ben bu sesi her taraftan ve bütün azalarımla işitiyorum" dedi.

Bu, Hz. Musanın Rabbinin kelâmını ruhanî bir şekilde aldığına bir işarettir. Sonra bu kelâm bedenine temessül ile hiss-i müştereke intikal etti. Bir uzuv ve cihetle kayıtlı olmaksızın bu kelâma muhatap oldu.

---

5 Bu şartlarda olan biri için en ünsiyetli hâl, bir ateşin farkına varmaktır.

فَاخْلَعْ نَعْلَيْكَ "Hemen ayakkabılarını çıkar."

Cenab-ı Hakkın böyle emretmesi, yalın ayak olmanın tevazu ve edep sayılmasındandır. Bunun içindir ki, seleften pek çok zât, tavafı çıplak ayakla yapmışlardır.

Denildi ki: Ayakkabısında necaset vardı, tabaklanmamış eşek derisinden yapılmıştı.

Denildi ki: Bundan murat "kalbini çoluk-çocuk ve maldan boşalt."

اِنَّكَ بِالْوَادِ الْمُقَدَّسِ طُوًى "Çünkü sen mukaddes vadi Tuvâ'dasın."

Emrin illetini belirtir.[6]

13- وَاَنَا اخْتَرْتُكَ "Ben seni seçtim."

Seni nübüvvet için seçtim.

فَاسْتَمِعْ لِمَا يُوحٰى "Şimdi vahyolunacak şeyleri dinle."

14- اِنَّنٖى اَنَا اللّٰهُ لَٓا اِلٰهَ اِلَّٓا اَنَا "Şüphesiz ben Allah'ım, benden başka hiçbir ilâh yoktur."

فَاعْبُدْنٖى "Onun için bana ibadet et."

Ayette, Hz. Musaya vahyedileceklerin başlıca iki esasa dayalı olduğuna işaret vardır. Bunlar da:

-İlmin müntehası olan tevhid.

-Amelin kemâli olan ibadet.

وَاَقِمِ الصَّلٰوةَ لِذِكْرٖى "Ve beni zikir için namaz kıl."

Ayette, önemine binaen namaz müstakil olarak emredilmiş, namazın Allahı hatırlamak için olduğuna da dikkat çekilmiştir.

Zikir,

-Mabudu hatırlamak,

-Kalp ve dili, O'nu anmakla meşgul etmektir.

---

6 Yani, mukaddes vâdide ayakkabıyla yürünmez. Veya işarî mana ile bakıldığında şu mesajı verir: "Mukaddes vâdiye gelen birinin burada çoluk-çocuk ve mal gibi şeylerle kalbini meşgul etmesi uygun düşmez. Kalbini bunlardan boşalt, tümüyle Hakka yönel."

Denildi ki: **"Beni zikir için namaz kıl"** denilmesi, Cenab-ı Hakkın namazı semavî kitaplarda söylemesi ve onunla emretmesi yönündendir.

Veya bundan murat şu olabilir:

-"Namazı, Seni zikretmem için kıl."

-Veya "Hassaten beni zikir için kıl, onunla riyakârlık yapma! "Onu, benden başkasını zikirle şaibeli hâle getirme!"

-Veya bundan murat namaz vakitleri olabilir. Bu vakitler, Cenab-ı Hakkın anıldığı vakitlerdir.

Hz. Peygamber şöyle buyurur: "Kim namaz kılmadan uyursa veya namazı kılmayı unutursa, hatırladığında kazasını yapsın. Çünkü Cenab-ı Hak şöyle buyuruyor: **"Beni zikir için namaz kıl."**

اِنَّ السَّاعَةَ اٰتِيَةٌ **"Şüphesiz kıyamet gelecektir."**

15- اَكَادُ اُخْفِيهَا لِتُجْزٰى كُلُّ نَفْسٍ بِمَا تَسْعٰى **"Onun vaktini gizli tutuyorum ki, herkes yaptığının karşılığını görsün."**

-Onun vaktini gizlemeyi murat ediyorum.

-Gizleyip de neredeyse "o gelecek" dememeyi diliyorum. Onun gelmesinde mazeretleri kesme ve lütuf gibi özellikler olmasaydı, ondan haber vermezdim.

-Veya mana şöyledir: "Neredeyse onu izhar edeceğim."

16- فَلَا يَصُدَّنَّكَ عَنْهَا مَنْ لَا يُؤْمِنُ بِهَا وَاتَّبَعَ هَوٰيهُ فَتَرْدٰى **"Sakın ona inanmayıp, kendi hevâsına uyan kimse seni ondan alıkoymasın; yoksa helak olursun."**

"Seni ondan alıkoymasın"

Kıyameti tasdikten veya namazdan sakın Seni alıkoymasın.

Ayetin üslûbunda şunlara işaret vardır:

-Hz. Musanın selim fıtratı kendi hâline bırakıldığında hakkı seçer, ondan yüz çevirmez.

-Keza, kişinin dininde sağlam-köklü olması gerekir. Çünkü kâfirin insanı saptırması, ancak o kimsenin dinde zayıf olmasından kaynaklanır.[7]

Hevâya uymak; nefsini, duyulara hitap eden düşük lezzetlere meylettirip, böylece nazarın ulvi lezzetlerden uzak kalmasıdır.

---

7 Mesela zayıf bir ışık, hafif bir üfürmekle söner. Ama güneş gibi bir ışığı, kimse söndüremez.

17- وَمَا تِلْكَ بِيَمِينِكَ يَا مُوسٰى **"Ey Musa! Sağ elindeki nedir?"**

Cenab-ı Hakkın **"elindeki nedir?"** şeklinde soru sorması, elindeki asada, Ona çok harikalar göstereceğine dikkatini çekmek içindir.

"Ey Musa" şeklinde ismen de hitabı, O'nun ünsiyet etmesini sağlamak ve tenbihte bulunmak için bir tekrardır.

18- قَالَ هِيَ عَصَايَ **"Dedi: O benim asâmdır."**

اَتَوَكَّؤُا عَلَيْهَا **"Ona dayanırım."**

Yorulduğumda veya sürünün başında durduğumda ona dayanırım.

وَاَهُشُّ بِهَا عَلٰى غَنَمِى **"Onunla davarlarıma yaprak silkerim."**

وَلِيَ فِيهَا مَاٰرِبُ اُخْرٰى **"Ve onda başka faydalanacağım şeyler de var."**

-Yolda giderken onu omzuna koyup azığını ve bazı edevatını ona asmak.

-İki tarafına iki kap asmak.

-Üzerine elbise geçirip gölgelik yapmak.

-Kuyudan su alırken ip kısa gelse, onunla suya ulaşmak.

-Yırtıcı hayvanlar sürüye saldırdığında onunla karşılık vermek gibi.

Sanki Hz. Musa sualden maksadın asanın hakikatını ve onda gördüğü faydaları anlatmak olduğunu anladı, ama daha sonra asada bu hakikate aykırı şeyler ve harikulâde özellikler gördü. Mesela,

-Gece vakti asanın lamba gibi ışık vermesi,

-Kuyudan su alırken bir kova gibi olması ve kuyu çok derin de olsa uzaması,

-Bir düşman görüldüğünde Hz. Musanın yerine döğüşmesi,

-Sapladığında, vurduğu yerden su çıkması, geri çekildiğinde suyun kesilmesi,

-Hz. Musanın canı bir meyve isteyip asayı yere batırdığında meyve vermesi.

Şüphesiz bunlar apaçık ayetler, karşı durulmaz mu'cizeler olup, Allah bunları o asada Hz. Musa için yaratmıştır, yoksa asanın kendi özellikleri değildir.

Böylece Hz. Musa asanın hakikatini ve faydalarını hem ayrıntılı, hem de özel olarak zikretti. Bununla, sualden anlamış olduğu maksada uygun ce-

vap olarak, kendi asasının da diğer asalar gibi bir takım faydaları bulunduğunu nazara verdi.

19- قَالَ اَلْقِهَا يَا مُوسٰى **"Dedi: Onu yere bırak Ey Musa!."**

20- فَاَلْقٰيهَا **"Musa da onu bıraktı."**

فَاِذَا هِيَ حَيَّةٌ تَسْعٰى **"Bir de ne görsün! O bir yılan olmuş, koşuyor."**

Denildi ki: Hz. Musa asayı yere bıraktığında asa, kendi kalınlığında sarı bir yılana dönüştü. Sonra şişti ve büyüdü. Bundan dolayı ayetlerde asanın yılan hâliyle alakalı "cânn, sü'ban" gibi farklı ibareler kullanıldı. Başlangıçtaki hâli için kıvraklığı noktasında "cânn" denildi, son hâlindeki büyüklük itibarıyla ise **"sü'ban"** yani ejderha tabiri kullanıldı. Her iki hâli içine alacak şekilde ise "hayye" yani "yılan" kelimesi tercih edildi.

Denildi ki: Ejderha büyüklüğünde ve cânn kıvraklığında idi. Bundan dolayı ayette **"sanki bir cânn"** denildi.[8]

Hz. Musa, asasının kıvrak bir yılan hâline gelip taşı-ağacı yuttuğunu görünce korktu ve ondan kaçtı.

21- قَالَ خُذْهَا وَلَا تَخَفْ **"Dedi: Al onu, korkma."**

سَنُعِيدُهَا سِيرَتَهَا الْاُولٰى **"Biz onu yine eski durumuna çevireceğiz."**

Denildi ki: Rabbi böyle söyleyince Hz. Musa'nın nefsi mutmain oldu. Hatta elini yılanın ağzına soktu, çatallı dilinden tuttu.

22- وَاضْمُمْ يَدَكَ اِلٰى جَنَاحِكَ تَخْرُجْ بَيْضَاءَ مِنْ غَيْرِ سُوءٍ اٰيَةً اُخْرٰى **"Bir de başka bir mu'cize olmak üzere elini yanına koy ki, hastalık olmaksızın bembeyaz olarak çıksın."**

Ordunun iki cenahı (kanadı) olduğu gibi, insanın yanlarına da "cenah" tabiri kullanılır. Bu kelime, kuşun iki kanadından istiare yoluyla gelmiştir.

"Hastalık olmaksızın"

Bu, bir hastalık, çirkin bir şey olmaksızın Hz. Musanın elinin etrafa ışık saçmasıdır.

23- لِنُرِيَكَ مِنْ اٰيَاتِنَا الْكُبْرٰى **"Bunları sana en büyük mu'cizelerimizden gösterelim diye yaptık."**

24- اِذْهَبْ اِلٰى فِرْعَوْنَ **"Firavun'a git."**

---

8 Bkz. Neml, 10

Bu iki mu'cize ile Firavuna git ve Allaha abd olmaya davet et.

اِنَّهُ طَغٰى **"Çünkü o azdı."**

O, isyan etti ve kibirlendi.

25- قَالَ رَبِّ اشْرَحْ لِى صَدْرِى **"Dedi: Ya Rabbi! Göğsüme genişlik ver."**

26- وَيَسِّرْ لِى اَمْرِى **"İşimi kolaylaştır."**

Allahu Teâlâ azametli bir hitap ve büyük bir emirle emredince, Hz. Musa Rabbinden göğsüne inşirah vermesini, kalbini genişletmesini istedi. Ta ki bu görevin ağırlıklarını kaldırabilsin, zorluklarına karşı sabredebilsin, kendisine indirilecek olanları alabilsin.

Ayrıca, sebepler meydana getirerek ve manileri kaldırarak işinde kolaylık vermesini istedi.

27- وَاحْلُلْ عُقْدَةً مِنْ لِسَانِى **"Dilimden düğümü çöz."**

28- يَفْقَهُوا قَوْلِى **"Sözümü iyi anlasınlar."**

Tebliğ, ancak beliğ kişiden güzel olur.[9]

Hz. Musa, ağzına kor almıştı, bundan kaynaklanan bir problemi vardı. Şöyle ki: Bir gün çocukluğunda Firavun onu kucağına almış, O da Firavunun sakalını çekmişti. Firavun kızdı ve öldürülmesini emretti. Hanımı Asiye "O bir çocuktur, kor ile yakutu birbirinden ayıramaz" dedi. Bunun üzerine Musanın önüne kor ve yakut getirdiler. Hz. Musa, koru aldı ve onu ağzına koydu. Belki de eline parlaklık verilmesi bunun içindi.

Denildi ki: Hz. Musanın eli yanınca Firavun onun tedavisine çalıştı, ama eli iyileşmedi. Yıllar sonrasında Hz. Musa Firavunu Allaha davet edince Firavun "Hangi Rabbe beni davet ediyorsun?" dedi. Hz. Musa şöyle cevap verdi: "Senin iyileştirmekten aciz kaldığın elimi iyileştiren Allaha davet ediyorum."

Dilindeki düğümün tamamen ortadan kalkıp kalkmaması hususunda ihtilaf edildi. Bazıları "tamamen iyileşti" dediler **"Ey Musa! İsteklerin Sana verildi."** (Taha, 36) ayetiyle delil getirdiler. Tamamen iyileşmediğini söyleyenler ise **"Kardeşim Hârûn lisanca benden daha fasihtir."** (Kasas, 34) ve **"**(Firavun dedi:) **Yoksa ben, nerede ise meramını anlatamayan şu zavallıdan daha hayırlı değil miyim?"** (Zuhruf, 52) ayetlerini nazara verdiler. Bunlar, "tamamen iyileşti" diyenlerin delilini de şöyle değerlendirdiler: Hz. Musa, dilindeki düğümün mutlak çözümünü değil, anlatmaya

---

9 Anlatımında problem olan biri, dinin gerçeklerini hakkıyla tebliğ edemez.

engel olanın açılmasını istedi. Bundan dolayı "ukde" (düğüm) kelimesini elif-lamsız getirdi, dilindeki düğümün çözülme gayesini de **"sözümü iyi anlasınlar"** şeklinde belirtti.

29- وَاجْعَلْ لِي وَزِيرًا مِنْ اَهْلِي **"Ve bana ehlimden bir vezir ver."**

30- هٰرُونَ اَخِي **"Kardeşim Harun'u."**

Ta ki, beni mükellef kıldığın şeylerde bana yardımcı olsun.

Vezire vezir denilmesi, hükümdarın ağır yükünü yüklendiği içindir. Vezir kelimesi "vizr" kelimesinden gelir. Çünkü hükümdar işlerinde ona müracaat eder ve yardım ister.

31- اُشْدُدْ بِهٖ اَزْرِي **"Onunla sırtımı kuvvetlendir."**

32- وَاَشْرِكْهُ فِي اَمْرِي **"Onu işimde bana ortak kıl."**

Çünkü yardımlaşma, rağbetleri heyecana getirir, hayrın çoğalmasına ve artmasına vesile olur.

33- كَيْ نُسَبِّحَكَ كَثِيرًا **"Ki Seni çok tesbih edelim."**

34- وَنَذْكُرَكَ كَثِيرًا **"Ve Seni çok analım."**

35- اِنَّكَ كُنْتَ بِنَا بَصِيرًا **"Şüphesiz Sen bizi görmektesin."**

36- قَالَ قَدْ اُوتِيتَ سُؤْلَكَ يَا مُوسٰى **"Dedi: Ey Musa! İsteklerin Sana verildi."**

211. DERS

Kavl-i Leyyîn Metodu

37- وَلَقَدْ مَنَنَّا عَلَيْكَ مَرَّةً اُخْرٰى **"Andolsun biz, sana diğer bir defa daha ihsanda bulunmuştuk."**

38- اِذْ اَوْحَيْنَا اِلٰٓى اُمِّكَ مَا يُوحٰى **"Hani vahyedilmesi gerekenleri annene vahyetmiştik."**

Hz. Musanın annesine gelen vahyin keyfiyeti hakkında farklı yorumlar yapılmıştır. Şöyle ki:

-İlham olabilir.

-Rüyada söylenmiş olabilir.

-Zamanındaki bir peygamberin diliyle haber verilmiş olabilir.

-Veya melek vasıtasıyla olabilir.

Ona gelen vahiy, Hz. Meryeme vahyedilmesi kabilinden olup, nübüvvet vahyi değildir.

39- اَنِ اقْذِفِيهِ فِى التَّابُوتِ **"Onu sandığın içine koy."**

فَاقْذِفِيهِ فِى الْيَمِّ **"Sonra da denize bırak."**

فَلْيُلْقِهِ الْيَمُّ بِالسَّاحِلِ **"Deniz de onu sahile bıraksın."**

"Deniz onu sahile bıraksın" bir emirdir. İlâhî iradenin taalluku sebebiyle, bunun bu şekilde meydana gelmesi, zorunludur. Denize bu şekilde emir verilmesi, onu sanki temyiz sahibi ve emre itaatkâr olarak göstermektedir.

يَاْخُذْهُ عَدُوٌّ لِى وَعَدُوٌّ لَهُ **"Hem bana düşman, hem ona düşman olan biri Onu alsın."**

"Düşman" ifadesinin tekrarı, onun düşmanlığını göstermede mübalağa içindir.

Veya birincisi mevcut düşmanlığını, ikincisi ise beklenen düşmanlığını gösterir.

Denildi ki: Hz. Musanın annesi sandığa pamuk koydu, Musayı da sandığa yerleştirdi, sandığı örtüp denize bıraktı. Oradan Firavunun bahçesine

doğru akan bir akıntı vardı, akıntı O'nu oraya götürdü, bahçe içindeki havuza bıraktı. Firavun oranın başında hanımı Asiye ile birlikte oturmaktaydı. Sandığı görünce adamlarına emretti, sandık açıldı. Baktılar ki sevimli mi sevimli bir çocuk. Cenab-ı Hakkın, ayetin devamında bildirdiği gibi, Onu çok çok sevdi:

وَاَلْقَيْتُ عَلَيْكَ مَحَبَّةً مِنّى **"Üzerine katımdan bir sevgi bırakmıştım."**

Kalplere sana karşı dayanılmaz bir sevgi ektim. Öyle ki Seni gören Sana muhabbetten kendini alamıyordu. Bunun için Firavun da Seni sevmişti.

وَلِتُصْنَعَ عَلٰى عَيْنٖى **"Sevilesin ve gözetimimizde yetiştirilesin diye."**

Benim murakabem ve nezaretim altında terbiye edilmen, iyi yetişmen için böyle yaptım.

40- اِذْ تَمْشٖى اُخْتُكَ فَتَقُولُ هَلْ اَدُلُّكُمْ عَلٰى مَنْ يَكْفُلُهُ **"Hani kız kardeşin gidip: "Ona bakacak birini size bildireyim mi? diyordu."**

Bunun sebebi şu idi: Hz. Musa, sütannelerin memesinden emmiyordu. Kız kardeşi, Hz. Musanın durumunu araştırmak için gelmişti. Hz. Musaya sütanne aradıklarını öğrendi. Annesini saraya sütanne olarak teklif etti. Annesi saraya geldiğinde, Hz. Musa ondan emmeye başladı.

فَرَجَعْنَاكَ اِلٰى اُمِّكَ كَىْ تَقَرَّ عَيْنُهَا وَلَا تَحْزَنَ **"Böylece seni tekrar annene verdik ki, gözü aydın olsun da kederlenmesin."**

"Biz onu sana geri döndüreceğiz." (Kasas, 7) sözümüze vefa olarak Seni annene döndürdük.

وَقَتَلْتَ نَفْسًا **"Hem bir adam öldürdün."**

İsrailoğullarından birinin yardım talebi üzerine Kıbtiyi öldürmüştün.

فَنَجَّيْنَاكَ مِنَ الْغَمِّ **"Biz Seni gamdan kurtardık."**

Hataen olan bu öldürme sebebiyle Allahın ceza vermesinden ve Firavunun kısas uygulamasından korkuyordun. Biz Seni bağışladık ve Medyene hicret ettirdik, böylece gamdan kurtardık.

وَفَتَنَّاكَ فُتُونًا **"Seni çeşitli fitnelerle denedik."**

Fitnelerle denemek,

-Çeşitli imtihanlarla denemek,

-Çeşitli belalara mübtela kılmak manalarını ifade eder. Hz. Musa Cenab-ı Hakkın ihsanıyla bunlardan kurtarılmıştır.

Bu ifade,

-Hz. Musanın vatandan hicretini,

-Binlerce dostundan ayrılmasını,

-Yiyecek bir şeyi olmadan ihtiyatlı bir şekilde yaya gitmek zorunda olmasını,

-Sekiz-on yıllığına ücretli olarak Medyende kalmasını ve seferinde karşılaştığı benzeri durumları hülasa etmektedir.

فَلَبِثْتَ سِنِينَ فٖى اَهْلِ مَدْيَنَ "Böylece Medyen halkı içinde yıllarca kaldın."

Onlar içinde sekiz veya on yıl kalmak şeklindeki sözünü tutarak, on yıl kalmıştır. Medyen, Mısıra sekiz konak mesafededir.

ثُمَّ جِئْتَ عَلٰى قَدَرٍ يَا مُوسٰى "Sonra belli bir kadere geldin ey Musa!."

Sonra Seni kemâle erdirmesi ve nübüvvetle görevlendirmesi için, tam belirlemiş olduğumuz vakitte geldin.

Veya, enbiyaya vahiy geldiği yaşa ulaştın.

Anlatılanların peşinde **"ey Musa"** ifadesinin tekrarlanması, bunları anlatmaktan gayenin ne olduğuna tenbihte bulunmak içindir.

41- وَاصْطَنَعْتُكَ لِنَفْسٖى ۚ "Seni kendime seçtim."

"Seni muhabbetim için seçtim."

Cenab-ı Hak Hz. Musaya yaptığı ikramları bir hükümdarın birini yanına alması ve onu özel görevle görevlendirmesi şeklinde bir üslûbla ifade etmiştir.

42- اِذْهَبْ اَنْتَ وَاَخُوكَ بِاٰيَاتٖى "Sen ve kardeşin ayetlerimle gidin."

"Ayetler"den murat, mu'cizelerdir.

وَلَا تَنِيَا فٖى ذِكْرٖى ۚ "Ve beni anmakta gevşeklik etmeyin."

Nerede olursanız olun, Beni anmakta gevşeklik göstermeyin, kusurda bulunmayın.

Denildi ki: Zikrimi tebliğde ve bana davette ihmalde bulunmayın.

43- اِذْهَبَا اِلٰى فِرْعَوْنَ "Firavun'a gidin."

إِنَّهُ طَغٰى "Çünkü o azdı."

Cenab-ı Hak önceki ayette Hz. Musaya Firavuna gitmesini söylemişti. Burada ise kardeşini de hitaba dahil etti. Dolayısıyla, tekrar yoktur.

Denildi ki: Cenab-ı Hak, Hz. Haruna Hz. Musayı karşılamasını vahyetti.

Denildi ki: Hz. Harun, kardeşinin geleceğini duydu, Onu karşıladı.

44- فَقُولَا لَهُ قَوْلًا لَيِّنًا "Varın da ona kavl-i leyyinle söyleyin."

"Ona de ki: İster misin temizlenesin?" "Seni Rabbine ileteyim de ondan korkasın." (Naziat, 18-19) şeklinde yumuşak bir dille anlatın. Çünkü böyle bir üslûb, arzetmek ve meşveret etmek suretinde bir davettir.

Yumuşak bir dille anlatmazsanız, ahmaklığı sebebiyle üzerinize saldırabilir.

Denildi ki: Cenab-ı Hakkın Hz. Musaya kavl-i leyyinle tebliği hatırlatması, Firavunun kendisi üzerinde olan terbiye hakkına saygı duyması içindir.

Denildi ki: Hz. Musa ve Hz. Harun, Firavunun hoşuna giden lakaplarla hitap ettiler.

لَعَلَّهُ يَتَذَكَّرُ اَوْ يَخْشٰى "Olur ki öğüt alır, yahut korkar."

Tebliğde bulunurken, sözlerinizin fayda vereceğini, çalışmanızın boşa gitmeyeceğini ümit ederek anlatın. Çünkü ümit ile anlatan gayretli olur, ama ümidini kesen içinden gelmeyerek zoraki yapar.

Allahu Teâlâ Firavunun iman etmeyeceğini bilmesine rağmen Hz. Musa ve Hz. Harunu Firavuna göndermesi ve tebliğde bulunmaları için tahşidat yapması,

-Delil getirmek,

-Mazeret yolunu kesmek,

-Bu olay meydana gelirken, olaylar içindeki mu'cizeleri ortaya koymak içindir.

Ayette geçen **tezekkür ve haşyet** arasında şöyle bir fark vardır:

Tezekkür, gerçekten kabul eden kimse içindir.

Haşyet ise, işin gerçeğini kabul etmemesine rağmen tevehhümle "ya öyleyse" şeklinde bakan kimse içindir. Bundan dolayı tezekkür önce söylendi. Yani, "Şayet Firavun nezdinde doğru olduğunuz tahakkuk etmez ve tezekkürde bulunmazsa, hiç olmazsa tevehhüm içinde olur ve korkar."

45- قَالَا رَبَّنَا اِنَّنَا نَخَافُ اَنْ يَفْرُطَ عَلَيْنَا اَوْ اَنْ يَطْغٰى **"Dediler: Ey Rabbimiz! Onun bizi dinlemeden cezalandırmasından veya taşkınlık yapmasından korkarız."**

"Ya Rabbena, davetin tamamlanmasına ve mu'cizeler gösterilmesine fırsat vermeden bizi cezalandırmasından..."

Veya "cür'etinden, kalp katılığından ve hüsn-ü edepten mahrumiyetinden dolayı tuğyanını artırıp haddini aşarak Senin hakkında uygunsuz şeyler söylemesinden korkuyoruz" dediler.

46- قَالَ لَا تَخَافَا **"Dedi: Korkmayın."**

اِنَّنِى مَعَكُمَا **"Çünkü ben sizinle beraberim."**

Ben, hıfz ve yardımımla sizinle beraberim.

اَسْمَعُ وَاَرٰى **"İşitir ve görürüm."**

Sizinle onun arasında geçen her türlü konuşmayı ve olayı işitir ve görürüm. Bütün bu hâllerde, onun şerrini sizden çeviren ve yardımını size ulaştıran şeyler meydana getiririm.

Veya şöyle denilebilir: "Ben sizin işiten ve gören koruyucunuzum. Koruyucu, işiten ve gören bir kudret sahibi olduğunda, koruma tam olur."

47- فَاْتِيَاهُ فَقُولَا **"Hemen ona varıp deyin ki:"**

اِنَّا رَسُولَا رَبِّكَ **"Biz Rabbinin elçileriyiz."**

فَاَرْسِلْ مَعَنَا بَنِى اِسْرَائِيلَ **"Artık İsrailoğulları'nı bizimle gönder."**

وَلَا تُعَذِّبْهُمْ **"Onlara azab etme."**

Onları serbest bırak. Zor işlerde çalıştırarak ve erkek çocuklarını öldürerek onlara işkence yapma.

Çünkü İsrailoğulları Kıbtîlerin elinde idi. Kıbtiler onları hizmetçi olarak kullanıyorlar ve zor işlerde çalıştırıyorlardı. Hatta bazı yıllar onların erkek çocuklarını öldürüyorlardı.

Ayette, Firavuna varılıp İsrailoğullarının serbestiyetinin istenmesi mü'minleri kâfirlerden kurtarmanın, kâfirleri davetten daha ehemmiyetli olduğuna bir delildir.

Bunun, davette tedriç için olması da caizdir.

قَدْ جِئْنَاكَ بِاٰيَةٍ مِنْ رَبِّكَ **"Biz sana Rabbinden bir ayet ile geldik."**

Ayet, önceki kelâmın tazammun ettiği risalet davasını takviye etmektedir.

Hz. Musa, asa ve yed-i beyza mu'cizeleriyle gelmişken, ayette **"bir ayet"** şeklinde ifade edilmesi, bundan muradın mu'cize delili ile davayı isbat etmek olmasındandır, yoksa delilin bir veya çok olmasına işaret etmek değildir. Şu ayetlerde de aynı durum vardır:

"(İsa der ki:) **Şüphesiz ki ben size Rabbinizden bir âyet getirdim:"** (Âl-i İmran, 49)

"(Ey Salih) **Eğer doğru söyleyenlerden isen, haydi bize bir ayet getir."** (Şuara, 154)

"Musa dedi: Sana apaçık bir şey getirmiş olsam da mı?" (Şuara, 30)

وَالسَّلاَمُ عَلٰى مَنِ اتَّبَعَ الْهُدٰى **"Selam, hüdaya uyanlara olsun."**

Selâmdan murat

-Hidayet üzere olanlara, meleklerin ve cennet görevlilerinin selâmıdır.

-Veya onlara dünya ve ahirette selâmettir.

48- اِنَّا قَدْ اُوحِيَ اِلَيْنَا اَنَّ الْعَذَابَ عَلٰى مَنْ كَذَّبَ وَتَوَلّٰى **"Bize kesin olarak vahyolundu ki, azab inkâr edip yüz çevirenleredir."**

Burada nazmın değişmesi, azabın hatırlatılması, bunun te'kid edilmesi şundan olabilir: İşin başında yapılan tehdid, daha önemli ve daha faydalı ve realiteye daha uygundur.

49- قَالَ فَمَنْ رَبُّكُمَا يَا مُوسٰى **"Firavun dedi: Sizin Rabbiniz kimdir Ey Musa?"**

Hz. Musa ve Harun, Firavunun yanına vardılar, kendilerine emredilenleri söylediler. O zaman Firavun **"Sizin Rabbiniz kimdir Ey Musa?"** diye sordu.

Hz. Musa ve Haruna gerekli talimat verildikten sonra hemen Firavunun sözüne geçilmesi, hâlin delâletinden dolayı olabilir. Çünkü itaatkâr kimseye bir şey emredildiğinde, şüphesiz o emri yerine getirir.

Firavun her ikisine de hitap etmekle beraber, nida ederken Hz. Musayı ismen söylemesi, O'nun asıl ve Hz. Harunun O'nun veziri ve tâbii olmasındandır.

Veya Hz. Musanın anlatımında biraz zorluk ve Hz. Harunda ise fesahat olduğunu bildiğinden, ilzam edebilmek için Hz. Musa ile konuşmayı tercih

etti. "(Firavun dedi:) **Yoksa ben, nerede ise meramını anlatamayan şu zavallıdan daha hayırlı değil miyim?"** (Zuhruf, 52) ayeti de buna delâlet eder.

50- قَالَ رَبُّنَا الَّذٖى اَعْطٰى كُلَّ شَىْءٍ خَلْقَهُ **"Musa dedi: Bizim Rabbimiz her şeye hilkatini verdi."**

Rabbimiz her bir nev'e, mümkün kemâline uygun suretini verdi.

Veya her birine muhtaç oldukları huy ve duyguları verdi.

Denildi ki: Her canlıya yaratılış ve şekilce o cinsten eşini verdi.

Veya "her mahlûka, ona uygun şeyler verdi."

ثُمَّ هَدٰى **"Sonra da yolunu gösterdi."**

Sonra da iradesiyle veya fıtrî bir şekilde kendi kemalî ve bekasına nasıl ulaşacağını, kendisine verilenleri nasıl kullanacağını bildirdi.

Bu, son derece beliğ bir cevaptır. Çünkü kısa olmakla beraber her varlığı içine almakta, onların hâllerini ifade etmektedir.

Bu ifadede,

-Allahu Teâlânın bizzat ğani ve kadir olmasına,

-Her varlığa nimette bulunmasına,

-Allahın dışında ne varsa kendisine muhtaç olduğuna,

-Her varlığa zâtında, sıfatlarında ve fiillerinde in'am edildiğine delâlet vardır.

Bundan dolayı, Firavun bu cevap karşısında şaşırıp kaldı, bu konuda bir şey söylemeye cesaret edemeyip, çareyi konuyu değiştirmekte buldu:

51- قَالَ فَمَا بَالُ الْقُرُونِ الْاُولٰى **"Dedi: Öyleyse kurun-u ûlânın durumu nedir?"**

Yani önceki devirlerde ölenlerin durumu nedir? Saadette mi yoksa şekavette midirler?

52- قَالَ عِلْمُهَا عِنْدَ رَبّٖى فٖى كِتَابٍ "(Musa) **dedi: Onların ilmi Rabbimin katında bir kitaptadır."**

Dedi ki: Bu bir gayptır, ancak Allah bilir. Ben de senin gibi bir kulum. Bana bildirdiği dışında, bu konuda bir şey bilemem.

Kitap'tan murat, bunların levh-i mahfuzda yazılı olmasıdır.

Hz. Musa bunu bir temsil olarak ifade etmiş de olabilir. Yani, nasıl ki

bir âlim ezberinde olan bir şeyi yazı ile de muhafaza eder, onun gibi önceki devirlerde gelip geçenler de Allahın ilmindedirler. Ayetin devamı bunu teyid eder:

لاَ يَضِلُّ رَبّى وَلاَ يَنْسٰى "Rabbim yanılmaz ve unutmaz."

Dalâl, bir şeyin yerinde hata edip ona ulaşamamak; **nisyan** (unutmak) ise o şeyin nerede olduğunun hatıra gelmemesidir. Hem dalal hem de nisyan, bizzat her şeyi bilen Allah hakkında imkânsızdır.

Firavunun sualinin, Allahın kudretinin her şeyi kuşatması ve Allahın her şeyi muhtelif suretleri ve çeşitli özellikleriyle belirlemesi hususunda bir itiraz olması da caizdir. Çünkü bu, O'nun ilminin eşyanın ayrıntılarını ve cüziyatını bilmesini gerektirir. Hâlbuki önceki devirlerde yaşayanlar,

-Hem sayıca pek çok,

-Hem müddet olarak uzun bir süreye dağılmış,

-Hem de birbirinden uzak iken Allahın ilmi onları, onların cüzlerini ve hâllerini nasıl kuşatır?

Verilen cevap ise şunu bildirmektedir: Allahın ilmi bütün bunları kuşatmıştır, bütün bunlar Allah nezdinde sabittir. O yanılmaz ve unutmaz.

53- اَلَّذى جَعَلَ لَكُمُ الْاَرْضَ مَهْدًا "O ki arzı sizin için bir döşek yaptı."

وَسَلَكَ لَكُمْ فيهَا سُبُلاً "Orada sizin için yollar açtı."

Allah, arzda sizin için dağlar, vadiler, sahralar arasında bir yerden bir yere ulaşmanız için yollar kıldı. Bu yollardan gider, menfaatlerinize ulaşırsınız.

وَاَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً "Ve gökten bir su indirdi."

فَاَخْرَجْنَا بِه اَزْوَاجًا مِنْ نَبَاتٍ شَتّٰى "Böylece onunla yerden türlü türlü bitkileri çift çift çıkardık."

Ayetin evvelinde Cenab-ı Hakkın icraatlarından gıyabî bir şekilde bahsedilirken devamında "biz şöyle şöyle yaptık" diye konuşma sığasına intikal edilmesi, bunlarda Allahın kudret ve hikmetinin kemaline olan delâletin gayet açık olduğuna bir tenbih ve bütün muhtelif eşyanın O'nun meşietine boyun eğdiğine, O'na itaat ettiğine bir hatırlatma olmasındandır.

Benzeri üslûbları şu ayetlerde de görebiliriz:

"Görmedin mi Allah gökten bir su indirdi. Derken biz onunla renkleri başka başka meyveler çıkardık." (Fatır, 27)

"Ve O, gökten size su indirdi. Ardından biz o su ile güzel güzel bahçeler bitirdik." (Neml, 60)

Bu bitkiler farklı şekiller, özellikler ve menfaatler taşır. Bu menfaatlerin bazısı insanlara, bazısı da hayvanlara yöneliktir.

Bundan dolayı şöyle buyurdu:

54- كُلُوا وَارْعَوْا اَنْعَامَكُمْ **"Hem siz yiyin, hem de hayvanlarınızı otlatın."**

اِنَّ فِى ذٰلِكَ لَاٰيَاتٍ لِاُولِى النُّهٰى **"Şüphesiz bunda akıl sahipleri için nice ibretler vardır!"**

Ayet metnindeki **"Ulu'n-nühe"**, akıl sahipleri demektir. Çünkü akıl, batıla uymaktan ve çirkin işler yapmaktan nehyeder.

55- مِنْهَا خَلَقْنَاكُمْ **"Oradan sizi yarattık."**

Çünkü toprak, hem sizin ilk atanızın aslı, hem de bedenlerinizin ilk maddesidir.

وَفِيهَا نُعِيدُكُمْ **"Yine ona döndüreceğiz."**

Ölümle ve devamında bedeninizi meydana getiren cüzlerin dağılmasıyla sizi toprağa iade edeceğiz.

وَمِنْهَا نُخْرِجُكُمْ تَارَةً اُخْرٰى **"Ve de sizi bir kere daha ondan çıkaracağız."**

Toprağa karışmış parçalanmış eczalarınızı önceki suret üzere bir araya getirip, o bedenlere ruhlarınızı geri döndürerek topraktan sizleri çıkaracağız.

56- وَلَقَدْ اَرَيْنَاهُ اٰيَاتِنَا كُلَّهَا **"Andolsun ki, biz Firavun'a ayetlerimizin hepsini gösterdik."**

Biz o Firavuna ayetlerimizi gösterdik veya onların sıhhatini, gerçek olduğunu ona tanıttırdık.

Cenab-ı Hakkın **"ayetlerimiz"** diye ifade ettiğinden murat, Hz. Musaya has kılınan, bilinen dokuz mu'cizedir. Bu durumda **"ayetlerimizin hepsini"** ifadesi bu ayet türlerinin veya fertlerinin şümulünü te'kid içindir.

Veya Hz. Musa (as) bu mu'cizeleri Firavuna göstermiş, başkasına verilen diğer mu'cizeleri de tek tek saymıştır.

فَكَذَّبَ وَاَبٰى **"O ise onları yalanladı ve kabulden çekindi."**

O ise, şiddetli inadından dolayı Hz. Musayı yalanladı, taşkınlığından dolayı iman ve tâati kabullenemedi.

212. DERS

Hz. Musa ve Sihirbazlar

57- قَالَ اَجِئْتَنَا لِتُخْرِجَنَا مِنْ اَرْضِنَا بِسِحْرِكَ يَا مُوسٰى **"Dedi: Sen sihrinle bizi arzımızdan çıkarmak için mi geldin Ey Musa!?"**

Bu ifadesinden öyle anlaşılıyor ki, Firavun Hz. Musanın hak üzere olduğunu bildi ve saltanatına son vermesinden korktu. Çünkü sihirbaz birinin Firavun gibi bir hükümdarı ülkesinden çıkaramayacağı ortadadır.

58- فَلَنَاْتِيَنَّكَ بِسِحْرٍ مِثْلِهٖ **"O halde biz de sihrinin bir benzeriyle sana geleceğiz."**

فَاجْعَلْ بَيْنَنَا وَبَيْنَكَ مَوْعِدًا لَا نُخْلِفُهُ نَحْنُ وَلَٓا اَنْتَ مَكَانًا سُوًى **"Şimdi, bizimle senin aranda senin de bizim de caymayacağımız bir vakit ve uygun bir buluşma yeri tayin et."**

59- قَالَ مَوْعِدُكُمْ يَوْمُ الزّ۪ينَةِ وَاَنْ يُحْشَرَ النَّاسُ ضُحًى **"Musa dedi: Sizinle buluşma zamanımız, zînet günü ve insanların toplanacağı kuşluk vaktidir."**

"Zînet günü" hakkında çeşitli görüşler vardır:

-Aşura günü,

-Nevruz günü,

-Yıllık bayram günü.

Hz. Musanın, Firavunun sihirbazlarıyla karşılaşma günü olarak böyle bir günü seçmesi,

-Herkesin gözü önünde hakkın galip gelmesi ve batılın yok olup gitmesi,

-Bir de olayın her tarafta duyulması içindir.

60- فَتَوَلّٰى فِرْعَوْنُ فَجَمَعَ كَيْدَهُ ثُمَّ اَتٰى **"Bunun üzerine Firavun dönüp gitti ve bütün hilesini toplayıp geldi."**

Firavunun hilesinden murat, sihirbazlar ve âletleridir.

61- قَالَ لَهُمْ مُوسٰى وَيْلَكُمْ **"Musa onlara dedi: "Yazıklar olsun size!"**

لَا تَفْتَرُوا عَلَى اللّٰهِ كَذِبًا فَيُسْحِتَكُمْ بِعَذَابٍ **"Allah'a yalan uydurmayın, sonra bir azap ile kökünüzü keser."**

Allahın ayetlerini "sihir" olarak niteleyip iftirada bulunmayın. Yoksa azap ile sizi helâk eder, hepinizin kökünü keser.

وَقَدْ خَابَ مَنِ افْتَرٰى **"İftira eden gerçekten hüsrana uğramıştır."**

Firavunun perişan olması üstteki hükme bir misaldir. Çünkü o, saltanatı devam etsin diye Allaha iftira attı, hileler kurdu, ama bunlar kendisine bir fayda vermedi.

62- فَتَنَازَعُوا اَمْرَهُمْ بَيْنَهُمْ **"Sihirbazlar aralarında işlerini tartıştılar."**

Sihirbazlar, Hz. Musanın kelâmını duyunca Onun durumu hakkında aralarında tartıştı, içlerinden bazısı "Bu sihirbaz sözü değil" dedi.

وَاَسَرُّوا النَّجْوٰى **"Ve gizlice konuştular."**

"Şayet Musa bize galip gelirse, O'na uyalım" diye aralarında fısıldaştılar.

Veya aralarında tartıştılar ve Musaya ne ile muaraza edeceklери hususunda ihtilaf ettiler ve gizlice meşverette bulundular.

63- قَالُوا اِنْ هٰذَانِ لَسَاحِرَانِ **"Dediler: Bu ikisi muhakkak sihirbazdır."**

يُرِيدَانِ اَنْ يُخْرِجَاكُمْ مِنْ اَرْضِكُمْ بِسِحْرِهِمَا وَيَذْهَبَا بِطَرِيقَتِكُمُ الْمُثْلٰى **"Sihirleriyle sizi arzınızdan çıkarmak ve de eşsiz dininizi yok etmek istiyorlar."**

Bu ikisi, sizin en efdal olan dininizi ve gidişatınızı, dinlerini galip kılarak ortadan kaldırmak istiyorlar.

Nitekim başka bir ayette Firavunun şu sözü nakledilir:

"Beni bırakın, Mûsâ'yı öldüreyim, Rabbini yardıma çağırsın! Çünkü ben onun, dininizi değiştirmesinden yahut yeryüzünde bozgunculuk çıkarmasından korkuyorum." (Mü'min, 26)

Veya bundan "Sizin dininizin mensupları olan İsrailoğullarını götürmek istiyorlar" manası kastedilmiş de olabilir. Çünkü İsrailoğulları onların arasında ilim erbabı kimselerdi. Hz. Musa, Firavuna vardığında **"İsrailoğullarını bizimle beraber gönder."** (Şuara, 17) demişti.

64- فَاَجْمِعُوا كَيْدَكُمْ **"Onun için bütün tuzaklarınızı bir araya getirin."**

Tam bir azimle ve yekvücut olarak bütün hilelerinizi bir araya getirin.

ثُمَّ ائْتُوا صَفًّا ج "Sonra sıra halinde gelin."

Sonra da saf saf sıra halinde gelin. Çünkü böyle geliş, görenlerin kalbinde çok daha heybete vesiledir.

Denildi ki: Bunların sayısı yetmişbin idi. Her birinin elinde bir ip ve bir asa vardı. Hepsi Hz. Musaya bir kişinin yönelmesi gibi yöneldiler.

وَقَدْ اَفْلَحَ الْيَوْمَ مَنِ اسْتَعْلٰى "Bugün üstün gelen muhakkak kazanmıştır."

65- قَالُوا يَا مُوسٰى اِمَّا اَنْ تُلْقِيَ وَاِمَّا اَنْ نَكُونَ اَوَّلَ مَنْ اَلْقٰى "Sihirbazlar dediler: Ey Musa! Ya sen at, yahut ilk atan biz olalım?"

66- قَالَ بَلْ اَلْقُوا ج "Musa dedi: Hayır, siz atın."

Onlar, bir edep göstergesi olarak tercih hakkını Hz. Musaya verdiler. Hz. Musa da onların edebine edeple mukabelede bulundu, önceliği onlara verdi. Böyle yapmakla, aynı zamanda onların sihirlerine aldırmadığını da gösterdi. Onlar **"yahut ilk atan biz olalım?"** derlerken, kendilerinin başlamasına meyillerini göstermişlerdi. Hz. Musa **"siz atın"** diyerek onların isteğini yerine getirdi.

Hz. Musa öncelik hakkını onlara vermekle, kendilerinde olanları ortaya koyup bütün hünerlerini göstermelerini, ardından ise Allahın delilini izhar edip hakkı batıl üzerine atarak batılın işini bitirmesini diledi.

فَاِذَا حِبَالُهُمْ وَعِصِيُّهُمْ يُخَيَّلُ اِلَيْهِ مِنْ سِحْرِهِمْ اَنَّهَا تَسْعٰى "Bir de ne görsün! Onların ipleri ve değnekleri, yaptıkları sihirden ötürü kendisine sanki koşuyor gibi geldi."

Sihirbazlar, ellerindeki iplere ve değneklere cıva sürmüşlerdi. Bunların üzerine güneş vurunca kıpırdanma meydana geldi, insanlar bunları hareket ediyor şeklinde algıladı.

67- فَاَوْجَسَ فِي نَفْسِهِ خِيفَةً مُوسٰى "Bu yüzden Musa içinde bir korku hissetti."

Hz. Musaya arız olan bu korku, beşer olmanın fıtri gereği idi.

Veya korkusu, insanların şüpheye düşüp de kendisine tâbi olmamalarından olabilir.

68- قُلْنَا لَا تَخَفْ "Dedik ki: Korkma!"

Tevehhüm ettiğin şeyden korkma.

اِنَّكَ اَنْتَ الْاَعْلٰى "Çünkü en üstün olan muhakkak ki sensin."

Ayetin bu kısmı, yapılan nehyin illetini ifade eder ve Hz. Musanın galip geleceğini de te'kidli bir şekilde gösterir.

Yapılan te'kidler şöyledir:

-Atıf yerine yeni bir cümle ile başlanması,

-Tahkîk ifade eden اِنَّ "inne" edatı,

-Zamirin tekrarı,

-Açık bir galibiyete delâlet eden "uluv" kelimesinin kullanılması,

-Bu kelimenin "a'lâ" şeklinde en üstünlük mertebesinde ifade edilmesi.

69- وَاَلْقِ مَا فٖى يَمٖينِكَ تَلْقَفْ مَا صَنَعُوا "Elindekini bırak, onların yaptıklarını yutsun."

Cenab-ı Hakkın "asayı bırak" yerine **"elindekini bırak"** demesinde, asayı tahkir vardır. "Onların iplerinin ve asalarının çokluğuna aldırma. Elindeki odun parçacığını yere bırakıver."

Veya tazim olarak da değerlendirilebilir: "Şu cisimlerin çokluğuna ve azametli görülmelerine önem verme. Çünkü Senin elinde, etki yönünden onlardan çok daha büyüğü vardır. Korkma, onu yere bırak!"

اِنَّمَا صَنَعُوا كَيْدُ سَاحِرٍ "Onların yaptıkları ancak bir sihirbaz hilesidir."

"Bir sihirbaz hilesidir" derken sihirbaz kelimesinin tekil getirilmesi cins ifade eder.

وَلَا يُفْلِحُ السَّاحِرُ حَيْثُ اَتٰى "Sihirbaz ise, nerede olursa olsun felah bulmaz."

Sihirbaz ise, nerde olsa ve neye yönelse felâh bulmaz.

70- فَاُلْقِىَ السَّحَرَةُ سُجَّدًا "Böylece bütün sihirbazlar secdeye kapandılar."

Hz. Musa elindeki asayı yere atınca, onların sihirlerini yuttu. O zaman sihirbazlar bunun bir sihir olmadığını, Allahın ayetlerinden bir ayet, mu'cizelerinden bir mu'cize olduğunu anladılar. Bunu anlamaları, yaptıklarına bir tevbe ve gördükleri harika durumdan hoşnutluk ve ona saygı olmak üzere kendilerini yüz üstü secdeye varmaya sevketti.

قَالُوٓا اٰمَنَّا بِرَبِّ هٰرُونَ وَمُوسٰى "Harun ve Musa'nın Rabbine iman ettik" dediler."

Önce Hz. Harunu söylemeleri, yaşının daha büyük olmasındandır.

Veya ayet sonları gözetilerek böyle tercih edilmiştir.

Veya şöyle bir incelik söz konusu olabilir: Hz. Musayı küçüklüğünde Firavun yetiştirmişti. Sadece "Musanın Rabbine iman ettik" deseler veya önce Hz. Musayı zikretselerdi, belki de "Musanın Rabbi" ifadesinden Firavun anlaşılır, Harunun zikrinin de O'na tebaiyetle olduğu tevehhüm edilirdi.

Rivayet edilir ki: Secdeye vardıklarında cenneti ve oradaki menzillerini gördüler.

71- قَالَ اٰمَنْتُمْ لَهُ قَبْلَ اَنْ اٰذَنَ لَكُمْ "Firavun dedi: Size izin vermeden ona iman ettiniz ha?"

اِنَّهُ لَكَبِيرُكُمُ الَّذٖى عَلَّمَكُمُ السِّحْرَ "O, muhakkak size sihir öğreten büyüğünüzdür."

Bu sanatınızda o sizin büyüğünüz, işi en iyi bileniniz, üstadınızdır.

فَلَاُقَطِّعَنَّ اَيْدِيَكُمْ وَاَرْجُلَكُمْ مِنْ خِلَافٍ "Andolsun ki, ellerinizi ve ayaklarınızı çaprazlama keseceğim."

Sağ el ve sol ayaklarınızı kestireceğim.

وَلَاُصَلِّبَنَّكُمْ فٖى جُذُوعِ النَّخْلِ "Ve muhakkak sizi hurma dallarında astıracağım."

İlk idam edenin Firavun olduğu söylenir.

وَلَتَعْلَمُنَّ اَيُّنَا اَشَدُّ عَذَابًا وَاَبْقٰى "Ve hangimizin azabının daha şiddetli ve devamlı olduğunu elbette bileceksiniz."

"Hangimiz" derken kastettiği kendisi ve Hz. Musadır.

Denildi ki: Kendisini ve sihirbazların iman ettiği Hz. Musanın Rabbini kastetti.

72- قَالُوا لَنْ نُؤْثِرَكَ عَلٰى مَا جَٓاءَنَا مِنَ الْبَيِّنَاتِ وَالَّذٖى فَطَرَنَا "Dediler: Bize gelen bu beyyinat ve bizi yaratana karşı, asla seni tercih edemeyiz."

"Beyyinat"tan murat, mu'cizelerdir.

فَاقْضِ مَٓا اَنْتَ قَاضٍ **"Artık ne hüküm vereceksen ver."**

اِنَّمَا تَقْضٖى هٰذِهِ الْحَيٰوةَ الدُّنْيَا **"Sen, ancak bu dünya hayatına hükmedebilirsin."**

Senin hükmün olsa olsa şu dünya hayatında geçer. **"Oysa ahiret daha hayırlı ve daha daimîdir."** (A'lâ, 17)

Ayetin bu kısmı **"Artık ne hüküm vereceksen ver."** ("elinden geleni yap!") ifadelerinin sebebini beyan ve sonraki sözlerine de bir hazırlık gibidir.

73- اِنَّٓا اٰمَنَّا بِرَبِّنَا لِيَغْفِرَ لَنَا خَطَايَانَا وَمَٓا اَكْرَهْتَنَا عَلَيْهِ مِنَ السِّحْرِ **"Doğrusu biz hem günahlarımıza, hem bizi zorladığın sihre karşı, bizi bağışlaması için Rabbimize iman ettik."**

Küfür ve günah hatalarımızı bağışlaması için ve bizi zorladığın sihre karşı Rabbimize iman ettik.

Rivayete göre, sihirbazlarla Hz. Musa arasında müsabaka olmazdan önce, sihirbazlar Firavuna "Bize Musayı uyurken göster" dediler. Yanına vardıklarında, asanın O'na muhafızlık yaptığını gördüler. Dediler "bu bir sihir değil. Çünkü sihirbaz uyuduğunda sihri ibtal olur!" Ama Firavun, mutlaka Hz. Musa ile müsabakaya çıkmalarını istedi.

وَاللّٰهُ خَيْرٌ وَاَبْقٰى **"Allah daha hayırlı ve daha devamlıdır."**

Allahın vereceği karşılık çok daha hayırlı ve devamlıdır.

Veya Allahın sevabı çok daha hayırlı, cezası ise çok daha devamlıdır.

74- اِنَّهُ مَنْ يَأْتِ رَبَّهُ مُجْرِمًا فَاِنَّ لَهُ جَهَنَّمَ **"Her kim Rabbine bir mücrim olarak varırsa, şüphesiz ki ona cehennem vardır."**

لَا يَمُوتُ فٖيهَا وَلَا يَحْيٰى **"Orada ne ölür, ne de hayat bulur."**

Yani, her kim küfür ve isyanıyla Rabbine varırsa, O cehennemde ne ölür ki kurtulsun, ne de hoş bir hayat yaşar.

75- وَمَنْ يَأْتِهٖ مُؤْمِنًا قَدْ عَمِلَ الصَّالِحَاتِ فَاُولٰٓئِكَ لَهُمُ الدَّرَجَاتُ الْعُلٰى **"Kim de salih ameller işlemiş olduğu halde bir mü'min olarak O'na varırsa, işte onlara en yüksek dereceler vardır."**

76- جَنَّاتُ عَدْنٍ تَجْرٖى مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهَارُ **"Adn cennetleri vardır ki, altlarından ırmaklar akar."**

"Adn cennetleri", önceki ayetin sonunda geçen **"yüksek dereceler"**den bedeldir.

خَالِدِينَ فِيهَا **"Onlar, orada ebedî kalacaklardır."**

وَذٰلِكَ جَزٰٓؤُا مَنْ تَزَكّٰى **"Ve işte bu, temizlenenlerin mükafatıdır."**

İşte bu, küfür ve günah kirlerinden temizlenen kimselerin mükâfatıdır.

Son üç ayet, sihirbazların sözünün devamı olarak bize nakledilebileceği gibi, doğrudan Allahın kelâmı olarak bize bildirilmiş de olabilir.

213. DERS

Hz. Musa ve Samiri

77- وَلَقَدْ اَوْحَيْنَٓا اِلٰى مُوسٰٓى اَنْ اَسْرِ بِعِبَادٖى **"Andolsun ki Musa'ya şöyle vahyettik: Kullarımla geceleyin yola çık."**

فَاضْرِبْ لَهُمْ طَرٖيقًا فِى الْبَحْرِ يَبَسًا **"Onlara denizde kuru bir yol aç."**

لَاتَخَافُ دَرَكًا وَلَا تَخْشٰى **"Yetişilmekten korkmazsın ve endişe de etmezsin."**

78- فَاَتْبَعَهُمْ فِرْعَوْنُ بِجُنُودِهٖ **"Firavun ordularıyla onları takip etti."**

Hz. Musa, İsrailoğullarıyla gecenin evvelinde yola çıkmıştı. Firavuna bu durum haber verilince, ordusuyla beraber peşlerinden takip etti.

فَغَشِيَهُمْ مِنَ الْيَمِّ مَا غَشِيَهُمْ **"Derken denizden kendilerini bürüyen bir şey bürüyüverdi."**

Zamir, Firavunun ordusuna veya ordusuyla beraber kendisine racidir.

Ayette onları bürüyen şeyin müphem / belirsiz bırakılmasında "bunun künhünü ancak Allah bilir" manasına bir işaret vardır.

79- وَاَضَلَّ فِرْعَوْنُ قَوْمَهُ **"Ve Firavun kavmini yoldan çıkardı."**

وَمَا هَدٰى **"Ve doğru yola götürmedi."**

Din hususunda onları yoldan çıkardı, onları doğru yola sevketmedi. Hâlbuki Firavun onlara **"Sizi ancak doğru yola sevk ediyorum."** (Mü'min, 29) demişti. Böyle olunca bu ayet, Firavunun o sözüne bakar ve onunla bir tehekkümdür, ince bir alaydır.

Veya şöyle bir mana düşünülebilir:

"Firavun, denizde ordusunu kaybetti ve kurtulamadı."

80- يَا بَنٖى اِسْرَٓائٖيلَ **"Ey İsrailoğulları!"**

Cenab-ı Hak, İsrailoğullarını denizden kurtarıp Firavunu helâk ettikten sonra, kendilerine şöyle bildirdi.

Veya hitap Hz. Peygamber devrindeki İsrailoğullarına, atalarına yaptığı ikramları hatırlatmak da olabilir:

قَدْ اَنْجَيْنَاكُمْ مِنْ عَدُوِّكُمْ **"Sizi düşmanınızdan kurtardık."**

"Düşman"dan murat, Firavun ve kavmidir.

وَوٰعَدْنَاكُمْ جَانِبَ الطُّورِ الْاَيْمَنَ **"Ve Tûr'un sağ yanında sizinle randevulaştık."**

Tur dağının sağ tarafına davet edilmeleri, Hz. Musa'nın burada münacat etmesi ve Tevratın indirilmesi içindi.

Yapılan davet sadece Hz. Musa veya Hz. Musa ile beraber yetmiş kişi için iken hepsine hitap edilmesi, mülabese içindir.[10]

وَنَزَّلْنَا عَلَيْكُمُ الْمَنَّ وَالسَّلْوٰى **"Üzerinize de kudret helvası ve bıldırcın indirdik."**

81- كُلُوا مِنْ طَيِّبَاتِ مَا رَزَقْنَاكُمْ **"Size verdiğimiz rızıkların tayyiplerinden yiyin."**

Tayyip olan rızıklardan murat, lezzetli ve helâl olanlardır.

وَلَا تَطْغَوْا فِيهِ فَيَحِلَّ عَلَيْكُمْ غَضَبِي **"Ve bunda taşkınlık etmeyin, sonra üzerinize gadabım iner."**

Size verdiğimiz rızıklarda

-Şükrünü ihlal ile,

-İsraf ederek,

-Şımarıklık göstererek,

-Ve layık olandan engelleyerek Allahın koyduğu sınırları aşmayın.

وَمَنْ يَحْلِلْ عَلَيْهِ غَضَبِي فَقَدْ هَوٰى **"Kimin üzerine de gadabım inerse, muhakkak o mahvolur."**

Gadabımın indiği kimse, düşer, helâk olur.

82- وَاِنِّي لَغَفَّارٌ لِمَنْ تَابَ وَاٰمَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا ثُمَّ اهْتَدٰى **"Şüphe yok ki ben, tevbe eden, iman edip salih amel işleyen, sonra da hak yolda sebat gösteren kimse için çok bağışlayıcıyım."**

---

10 Her ne kadar bu yetmiş kişiye doğrudan hitap edilmese de, Hz. Musa'ya yapılan hitap bir yönüyle bunlara da yapılmış demektir. Çünkü Ona bildirilen emir ve yasaklara bunlar da muhataptırlar.

83- وَمَٓا اَعْجَلَكَ عَنْ قَوْمِكَ يَا مُوسٰى **"Ey Musa! Seni acele ile kavminden uzaklaştıran nedir?"**

Bu sualde, Hz. Musanın acele edip gelmesinin uygun olmadığını hissettirmek vardır. Çünkü, kavmini problemli bir hâlde bırakıp gelmek,

-Zâtında bir noksanlıktır.

-Hele buna bir de onları ihmal etmek ve onlara karşı üstünlük tavrını çağrıştırır bir durum olursa... Bundan dolayı Hz. Musa iki mesele hakkında da cevap verdi.

84- قَالَ هُمْ اُو۬لَٓاءِ عَلٰٓى اَثَرٖى **"Dedi: Onlar benim izimdeler."**

Kavmini bırakıp gelmesiyle ilgili durum daha önemli olduğundan önce onunla başladı:

Ben onlardan azıcık öndeyim.

Bu, âdeten nazara alınmayacak kadar azdır. Onlarla benim aramda, yol arkadaşı olanlarda görüldüğü şekilde, yakın bir mesafe vardır.

وَعَجِلْتُ اِلَيْكَ رَبِّ لِتَرْضٰى **"Rabbim! Sen hoşnut olasın diye, acele ederek sana geldim."**

Çünkü Senin emrine koşmak, ahdine vefa göstermek rızanı icap ettirir.

85- قَالَ فَاِنَّا قَدْ فَتَنَّا قَوْمَكَ مِنْ بَعْدِكَ **"Allah dedi: Doğrusu biz senden sonra kavmini imtihan ettik."**

Sen onların arasından çıktıktan sonra buzağıya ibadetle biz onları imtihan ettik.

Bunlar, Hz. Musanın geride bıraktığı kavmi idi. Hz. Musa, onların başına kardeşi Harunu bırakmıştı. Sayıları altıyüzbin idi. Buzağıya tapmaktan kurtulanların sayısı ise oniki bin kişiydi.

وَاَضَلَّهُمُ السَّامِرِيُّ **"Ve Sâmirî onları saptırdı."**

Samiri, buzağıyı ilah edinerek ve onları buzağıya ibadete çağırarak yoldan çıkardı.

Şayet rivayet sahihse, onlar Hz. Musanın gitmesinden sonra yirmi gece dinlerini dosdoğru yaşadılar. Gündüzleri de müstakil sayarak kırka ulaştıklarını zannettiler, "sayıyı tamamladık" dediler. Sonra buzağı olayı gerçekleşti.

Bu hitap Hz. Musaya Tura geldiğinde yapıldı. Çünkü, ayette Allahu

Teâlânın âdeti üzere bazan olması beklenen şeyi olmuş gibi haber verdiğine delâlet eden bir şey yoktur. Çünkü, bir şeyin meydana gelmesinin aslı, Allahın ilminde ve meşietinin gereğine göre olmasıdır.

Samiri, İsrailoğullarından Samira kabilesine mensup biridir.

Denildi ki: Kırman'dan iri-yarı kaba bir adamdı.

Denildi ki: Bacırma ahalisinden idi. İsmi de Musa Bin Zafer olup, münafık idi.

86- فَرَجَعَ مُوسٰى اِلٰى قَوْمِه۪ غَضْبَانَ اَسِفًا **"Böylece Musa öfkeli ve üzgün olarak kavmine döndü."**

Hz. Musa kırk günü tamamlayıp Tevratı aldıktan sonra kavmine döndü.

Onlara öfkeli ve yaptıkları şeyler için üzüntülüydü.

قَالَ يَا قَوْمِ اَلَمْ يَعِدْكُمْ رَبُّكُمْ وَعْدًا حَسَنًا **"Dedi: Ey kavmim! Rabbiniz size güzel bir vaad ile vaatte bulunmadı mı?"**

Kendisinde bir hidayet ve nur olan Tevratı size vermeyi vaat etmedi mi?

اَفَطَالَ عَلَيْكُمُ الْعَهْدُ **"Size bu süre çok uzun mu geldi."**

Ondan ayrılık süresi size çok uzun mu geldi?

اَمْ اَرَدْتُمْ اَنْ يَحِلَّ عَلَيْكُمْ غَضَبٌ مِنْ رَبِّكُمْ فَاَخْلَفْتُمْ مَوْعِد۪ى **"Yoksa Rabbinizden size bir gadab inmesini istediniz de bana olan vaadinizden mi caydınız?"**

Gabavette (kıt akıllılıkta) dillere destan olan öküze ibadet etmekle Rabbinizden üzerinize bir gadap inmesini mi istediniz? Öyle ki Allaha iman üzere sebat etmek ve size emrettiklerimi yapmak hususunda söz verdiğiniz hâlde, sözünüzde durmadınız.

87- قَالُوا مَا اَخْلَفْنَا مَوْعِدَكَ بِمَلْكِنَا **"Dediler: Biz sana verdiğimiz sözden, kendiliğimizden caymadık."**

Eğer Samiri bizi kışkırtmasa ve kendi hâlimize bırakılsaydık, verdiğimiz sözden caymazdık.

وَلٰكِنَّا حُمِّلْنَا اَوْزَارًا مِنْ ز۪ينَةِ الْقَوْمِ فَقَذَفْنَاهَا **"Fakat biz o kavmin süs eşyasından bir takım ağırlıklar yüklenmiştik, onları attık."**

İsrailoğulları, Mısırdan çıkmaya niyet ettiklerinde, Kıbtilerden düğün bahanesi ile ödünç olarak zînet eşyaları almışlardı.

Denildi ki: Kendilerinin bir bayramı vesilesiyle bu zînet eşyalarını almışlardı, sonra çıktıkları anlaşılır diye geri vermemişler, yanlarında getirmişlerdi.

Denildi ki: Bunlar, Firavun ve ordusunun denizde boğulmasından sonra, denizin sahile attığı zînet eşyalarıydı, onlar da bunları almışlardı. Belki de bunları **"evzar"** yani "ağırlıklar, günahlar" olarak isimlendirmeleri bu sebeple idi. Çünkü ganimet almak henüz onlarda helâl kılınmadığından, bunları almak onlar için günahtı.

Veya İsrailoğulları müste'men idiler. Müste'men olanın ise küfür ehlinin malını alması caiz değildi.

"Onları attık" demeleri, onları ateşe atmalarını ifade eder..

فَكَذٰلِكَ اَلْقَى السَّامِرِيُّ **"Sâmirî de böylece atmıştı."**

Samiri de, yanında olan süs eşyalarını ateşe atmıştı. Rivayete göre, onlar kendileri için vaat edilen kırk günlük sürenin tamamlandığını zannettiklerinde, Samiri onlara şöyle dedi: "Musanın size verdiği sözde durmaması, sizin yanınızda olan Kıbtilere ait süs eşyalarından dolayıdır. Bunlar size haramdır. Görüşüm o ki, bir çukur kazalım, orada bir ateş yakalım, yanımızda olan bütün zînet eşyalarını oraya atalım." Onlar da Samirinin dediğini yaptılar.

88- فَاَخْرَجَ لَهُمْ عِجْلاً جَسَدًا لَهُ خُوَارٌ **"Nihayet** (Sâmirî) **onlara böğüren bir buzağı heykeli ortaya çıkardı."**

Samiri bunlara bu erimiş zînet eşyalarından bir buzağı heykeli meydana getirdi. Bunun, buzağı tarzında sesi vardı.

فَقَالُوا هٰذَٓا اِلٰهُكُمْ وَاِلٰهُ مُوسٰى **"Bunun üzerine dediler: İşte sizin de, Musa'nın da ilâhı budur, ama o unuttu."**

Bunu söyleyenler Samiri ve onun fitnesine kapılanlardır. Buzağı heykelini ses verir bir şekilde görünce böyle dediler:

فَنَسِيَ **"Ama O, unuttu."**

Musa, bunu unuttu, Rabbini Turda arıyor.

Veya "unuttu" zamini Samiri'ye racidir.

Yani, yapması gereken iman izhar etmeyi terk etti.

Veya "Böyle cisimlerin yaratılmış olduğunu unuttu." Veya "İlâhın hiçbir şeye hulul etmeyeceğini unuttu."

89- اَفَلَا يَرَوْنَ اَلَّا يَرْجِعُ اِلَيْهِمْ قَوْلًا **"Onlar görmüyorlar mı ki, o buzağı kendilerine hiçbir sözle karşılık veremiyor."**

Onlar görmüyorlar mı, o buzağı kendilerine bir söz söylemiyor, sorsalar bir cevap veremiyor!?

وَلَا يَمْلِكُ لَهُمْ ضَرًّا وَلَا نَفْعًا **"Ayrıca onlara ne zarar vermeye sahip, ne de yarar vermeye."**

90- وَلَقَدْ قَالَ لَهُمْ هٰرُونُ مِنْ قَبْلُ **"Andolsun ki Harun daha önce onlara şöyle demişti:"**

Hz. Harun, Samirinin çukur kazdırmasını görür görmez bir şeyler hissedip Samiriden önce veya Hz. Musanın dönmesinden önce şöyle demişti:

يَا قَوْمِ اِنَّمَا فُتِنْتُمْ بِهٖ **"Ey kavmim! Siz bununla imtihan edildiniz."**

Ey kavmim! Siz bu buzağı ile imtihan edildiniz!

وَاِنَّ رَبَّكُمُ الرَّحْمٰنُ **"Sizin Rabbiniz Rahmân'dır."**

فَاتَّبِعُونٖى **"Gelin bana uyun."**

وَاَطٖيعُوا اَمْرٖى **"Ve emrime itaat edin."**

Bana uyun ve dinde sebat hususunda emrime itaat edin!

91- قَالُوا لَنْ نَبْرَحَ عَلَيْهِ عَاكِفٖينَ حَتّٰى يَرْجِعَ اِلَيْنَا مُوسٰى **"Dediler: Musa bize dönüp gelinceye kadar, biz ona tapmaya devam edeceğiz."**

92- قَالَ يَا هٰرُونُ **"Dedi: Ey Harun!"**

Hz. Musa döndüğünde kardeşine "Ey Harun!" dedi.

مَا مَنَعَكَ اِذْ رَاَيْتَهُمْ ضَلُّوا **"Bunların saptığını gördüğünde, seni engelleyen ne oldu?"**

Onlar buzağıya ibadetle saptıklarında sana ne engel oldu?

93- اَلَّا تَتَّبِعَنِ **"Neden bana uymadın?"**

Allah için gadap etmek ve O'nu inkâr edenle savaşmak hususunda bana uyman gerekmez miydi?

Veya peşimden gelip bana katılman gerekmez miydi?

اَفَعَصَيْتَ اَمْرٖى **"Yoksa emrime karşı mı geldin?"**

Dinde tavizsiz olmak ve dini savunmak hususunda emrime karşı mı geldin?

94- قَالَ يَبْنَؤُمَّ **"Harun dedi: Ey anamın oğlu!"**

لاَتَأْخُذْ بِلِحْيَتِى وَلاَ بِرَاْسِى **"Sakalımı ve başımı tutma."**

"Anamın oğlu" ifadesinde O'nun şefkatini ve rikkatini celbe çalışmak vardır.

Denildi ki: "Hz. Harun, anne cihetiyle Hz. Musa ile kardeşti." Ancak cumhur (ekser âlimler) onların ana-baba bir kardeş olduklarını söyler.

Hz. Musa Allah için olan şiddetli gayz ve gadabından dolayı kardeşi Harunun saç ve sakalından tutmuş, kendine doğru çekiyordu. Hz. Musa, her şeyde sert, haşin ve tavizsizdi. Kavmini buzağıya tapıyor görünce kardeşine böyle yapmaktan kendini alamamıştı.

اِنِّى خَشِيتُ اَنْ تَقُولَ فَرَّقْتَ بَيْنَ بَنِى اِسْرَائِيلَ وَلَمْ تَرْقُبْ قَوْلِى **"Ben senin 'İsrailoğulları arasında ayrılık çıkardın, sözüme bakmadın' diyeceğinden korktum."**

Şayet ben onlarla savaşsam veya bir kısmını bir kısmından ayırsam "İsrailoğullarını birbirinden ayırdın!" **"Kavmim içinde benim yerime geç, ıslaha çalış"** (A'raf, 142) diye talimat vermiştin, "sözümü tutmadın" demenden korktum. Çünkü onları ıslah, birliklerini korumak ve durumlarını idare etmekle olurdu. Ben böyle yaptım ve Senin dönüp de kendi reyine göre gerekeni yapmanı tercih ettim."

95- قَالَ فَمَا خَطْبُكَ يَا سَامِرِىُّ **"Ey Sâmirî! Senin bu yaptığın nedir?" dedi."**

Sonra Hz. Musa Samiriye yöneldi ve yaptığını tenkid ile "Seni buna sevkeden ne oldu?" diye sordu.

96- قَالَ بَصُرْتُ بِمَا لَمْ يَبْصُرُوا بِهِ **"Sâmirî dedi: Onların görmedikleri bir şey gördüm:"**

Hamza ve Kisâî, ayeti Hz. Musaya hitap olarak okudu. Yani: Ey Musa, Sen onların bilmediklerini bildin, anlamadıklarını anladın. O da şudur: Sana gelen elçi tamamen ruhanidir, izi hangi şeye temas etse onu hayatlandırır.

Veya, ben onların görmediklerini gördüm. Yani, Hz. Cebrailin "hayat atı" üzerinde Sana geldiğini gördüm.

Denildi ki: Samirinin Cebraili tanıması şundandır: O dünyaya geldiğin-

de, annesi Firavunun korkusundan onu bırakmıştı. Tek başına yaşayacak hâle gelinceye kadar Cebrail ona gıda getirdi.

فَقَبَضْتُ قَبْضَةً مِنْ اَثَرِ الرَّسُولِ فَنَبَذْتُهَا **"Ben de elçinin izinden bir avuç aldım ve onu attım."**

Ben de elçinin bastığı yerdeki topraktan bir kabza aldım. O rasûlün izinden aldığım bir avuç toprağı erimiş süs eşyalarına veya buzağının içine attım, böylece hayatlandı.

Elçiden murat Cebraildir. Elçinin ismini söylememesi, onun Cebrail olduğunu bilmemesindendir.

Veya olayın vaktine tenbihte bulunmak istemiştir. O da Cebrailin Tura götürmek için Hz. Musaya gönderildiği vakittir.

وَكَذٰلِكَ سَوَّلَتْ لِى نَفْسِى **"Böyle yapmayı bana nefsim güzel gösterdi."**

Nefsim böyle yapmayı bana hoş gösterdi.

97- قَالَ فَاذْهَبْ **"Dedi: Haydi, defol!"**

فَاِنَّ لَكَ فِى الْحَيٰوةِ اَنْ تَقُولَ لاَ مِسَاسَ **"Artık senin için hayat boyunca, 'bana dokunmayın' demen var."**

Yaptığına ceza olarak senin için hayat boyu "bana dokunmayın" diyeceksin.

Böyle demesi, biri ona dokunduğunda kendisinde hastalık bulaşması veya kendisinin hastalık bulaştırması yönündendir. Böylece ürkmüş vahşi hayvanlar gibi tek yaşamaya mahkûm edilmiştir.

وَاِنَّ لَكَ مَوْعِدًا لَنْ تُخْلَفَهُ **"Hem senin için asla kaçamayacağın bir ceza daha vardır."**

Senin için ahirette de vaat edilen bir durum vardır.

Allah, dünyada seni böyle cezalandırdığı gibi, ahirette de cezalandıracak, hakkındaki hükmü uygulayacaktır.

وَانْظُرْ اِلٰى اِلٰهِكَ الَّذِى ظَلْتَ عَلَيْهِ عَاكِفًا **"Bir de ibadet edip durduğun ilâhına bak!"**

لَنُحَرِّقَنَّهُ **"Biz elbette onu yakacağız."**

Biz o batıl mabudunu elbette ateşte yakacağız.

ثُمَّ لَنَنْسِفَنَّهُ فِى الْيَمِّ نَسْفًا "Sonra da kül haline getirip onu denize savuracağız."

Böylece ondan geriye hiçbir şey kalmayacak.

Bundan maksad, Samirinin cezasını ziyade kılmak ve onun sözleriyle aldananların gabavetini (kıt akıllılığını) ortaya koymaktır. Öyle ki en edna tefekkürü olan bu olaydan ibret alacaktır.

98- اِنَّمَا اِلٰهُكُمُ اللّٰهُ الَّذِى لَٓا اِلٰهَ اِلَّا هُوَ "Sizin ilâhınız, ancak kendisinden başka hiçbir ilâh bulunmayan Allah'tır."

Sizin ibadetinize layık olan ilahınız Allahtır. Çünkü O'na denk hiçbir şey yoktur.

İlim ve kudretin kemâlinde hiçbir şeye O'na yanaşamaz.

وَسِعَ كُلَّ شَيْءٍ عِلْمًا "Onun ilmi her şeyi kuşatmıştır."

Onun ilmi, bilinmek şanından olan her şeyi kuşatmıştır.

Durum böyleyken bir kalıba sokulup heykeli yapılan ve sonra da yakılan buzağı heykeli, nasıl Allaha denk olabilir? Faraza, taptığınız buzağı canlı da olsa gabavette darb-ı meseldir!

214. DERS

Kıyamet Manzaraları

99- كَذٰلِكَ نَقُصُّ عَلَيْكَ مِنْ اَنْبَاءِ مَا قَدْ سَبَقَ **"Böylece Sana geçmişin haberlerinden bir kısmını anlatıyoruz."**

İşte bu Musa kıssası gibi, biz sana geçmişteki işlerin ve kaybolup giden ümmetlerin haberlerinden anlatıyoruz. Bunlarda,

-Senin için bir ibret,

-İlminin artması,

-Mu'cizelerinin çoğalması,

-Ümmetinden basiret sahiplerine bir tenbih ve hatırlatma vardır.

وَقَدْ اٰتَيْنَاكَ مِنْ لَدُنَّا ذِكْرًا **"Şüphe yok ki sana katımızdan bir zikir verdik."**

Zikirden murat Kitap, yani Kur'andır. Bu kitap, tefekküre ve ibrete layık olan bu kıssaları ve haberleri içinde bulundurmaktadır.

"Zikir" kelimesinin elif-lâmsız gelmesi şanına tazim içindir.

Denildi ki: **Hz. Peygambere verilen zikirden murat,**

-Güzel bir şekilde yâd edilmek,

-İnsanlar arasında büyük bir şöhrete nail olmaktır.

100- مَنْ اَعْرَضَ عَنْهُ فَاِنَّهُ يَحْمِلُ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ وِزْرًا **"Kim ondan yüz çevirirse, şüphesiz o kıyamet günü bir günah yüklenecektir."**

"Kim ondan yüz çevirirse" ifadesinde "O" zamirinden murat Kur'andır. Kur'an mutluluk ve kurtuluş cihetlerini cem etmiştir.

Veya murat, Allahtan yüz çevrilmesidir.

Bu günah, küfrüne ağır bir ceza olacak, kendisini ebedi mahcup edecektir.

Ayette teşbih vardır. Ceza olarak ağır yük taşıyan kimse nasıl zorlanır, insanlar içinde mahcup olur, sırtı âdeta çökerse, günahlar da diğer âlemde sahibinin sırtında ağır bir yük olacaktır.

101- خَالِدِينَ فِيهِ **"O azapta daimî kalacaklar."**

وَسَٓاءَ لَهُمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ حِمْلاًۙ "Bu, kıyamet günü onlar için ne fena bir yüktür!"

102- يَوْمَ يُنْفَخُ فِى الصُّورِ "O gün sûr'a üfürülür."

وَنَحْشُرُ الْمُجْرِمِينَ يَوْمَئِذٍ زُرْقًاۚ "Ve biz suçluları o gün gök gözlü olarak mahşere toplarız."

"Gök gözlü" denilmesi, böyle bir gözün Arablar nezdinde en çirkin ve istenmeyen bir göz olmasındandır. Çünkü Rumlar onların en ileri derecede düşmanları olup gözleri gök idi. Bunun için şöyle diyorlardı:

Düşmanın sıfatı

-Kara tuzak,

-Sarı ok,

-Mavi göz.

Ayette geçen "zürka" kelimesi "âmâ" anlamına da gelebilir. Yani "...âmâ olarak maşhere toplarız."

103- يَتَخَافَتُونَ بَيْنَهُمْ اِنْ لَبِثْتُمْ اِلاَّ عَشْرًا "Siz dünyada sadece on gün kaldınız" diye kendi aralarında gizli gizli konuşurlar."

Kalpleri korku ve dehşetle dolu olduğundan kısık sesle aralarında konuşurlar.

Böyle diyerek, dünya hayatının zevâl bulması sebebiyle dünyada kaldıkları süreyi kısa bulurlar.

Veya, ahiret hayatını uzun bulduklarından, ona nispetle dünya hayatını böyle görürler.

Veya ahiretin çetin hâllerini görüp, şu dünya hayatında kendilerini tatmin etmek ve şehvetlerinin peşinde gitmek sebebiyle bu azaba layık olduklarını bildikleri için, kederlerinden böyle söylerler.

Veya "(Öyle bir) **ateş ki, onlar sabah-akşam ona arz olunurlar. Kıyamet koptuğu günde ise, Âl-i Firavnı azabın en şiddetlisine sokun!"** (Mü'min, 46) ayetinin ve devamının da işaretiyle kabirde böyle konuşurlar.

104- نَحْنُ اَعْلَمُ بِمَا يَقُولُونَ "Aralarında ne konuştuklarını biz en iyi bileniz."

Ne kadar kaldıkları hususunda biz onların neler dediklerini iyi biliriz.

إِذْ يَقُولُ اَمْثَلُهُمْ طَرِيقَةً اِنْ لَبِثْتُمْ اِلاَّ يَوْمًا "Onların yolca en iyileri, "ancak bir gün kaldınız" diyordu."

"Yolca en iyileri" ifadesinden murat, görüş veya amelce en istikametli olanlarıdır. "**Ancak bir gün kaldınız**" deyip kalma müddetini daha az gösterenlerin görüşünün, diğerlerine üstün olduğu nazara verilmiştir.

105- وَيَسْئَلُونَكَ عَنِ الْجِبَالِ "Sana dağları sorarlar."

Sana dağların akıbetinden soruyorlar.

Sakif kabilesinden bir adam sormuştu.

فَقُلْ يَنْسِفُهَا رَبِّى نَسْفًا "De ki: Rabbim onları toz edip savuracak."

Dedi ki: Rabbim onları un ufak edip sonra da rüzgar göndererek savuracaktır.

106- فَيَذَرُهَا قَاعًا صَفْصَفًا "Böylece orayı (arzı) **dümdüz boş bir halde bırakacak."**

Onların yerleştiği yeri veya arzı dümdüz ve boş bırakacaktır. Ayette **"Şayet Allah insanları zulümleri yüzünden cezalandırsaydı, orada** (yeryüzünde) **tek canlı bırakmazdı."** (Nahl, 61) ayetinde de olduğu gibi, her ne kadar daha evvelinde zikredilmese de, dağlar arzın üzerinde olduğundan dolayı zamirin arza raci kılınması vardır.

107- لاَ تَرٰى فِيهَا عِوَجًا وَلاَ اَمْتًا "Orada ne bir eğrilik görürsün, ne de bir yumruluk."

Bu üçü, yani

-Düz

-Eğri

-Yumru, birbirine terettüp eden hâllerdir. Birinci ve ikinci duyular yönüyledir. Üçüncüsü, ölçü itibarıyladır.

108- يَوْمَئِذٍ يَتَّبِعُونَ الدَّاعِىَ لاَعِوَجَ لَهُ "O gün, hiçbir tarafa sapmadan o davetçiye uyarlar."

O günden murat, dağların un-ufak olacağı gündür.

Veya kıyamet gününden bedel olabilir.

Davetçi, Allahu Teâlâdır.

Denildi ki: Davetçi Hz. İsrafildir.

Beyt-i Makdisin kayasının üzerinde ayakta durur, insanları çağırır. Her taraftan Ona doğru yönelirler. Davet edilenler, hiç muhalefet etmeden, sapmadan O'na uyarlar.

وَخَشَعَتِ الْاَصْوَاتُ لِلرَّحْمٰنِ **"Rahmân için sesler kısılmıştır."**

O'nun heybetinden sesler kısılmıştır.

فَلَا تَسْمَعُ اِلَّا هَمْسًا **"Artık bir hışıltıdan başka hiçbir şey işitemezsin."**

Bu hışıltının, onların mahşere nakli esnasında ayaklarından gelen ses olduğu da söylenir.

109- يَوْمَئِذٍ لَا تَنْفَعُ الشَّفَاعَةُ اِلَّا مَنْ اَذِنَ لَهُ الرَّحْمٰنُ وَرَضِىَ لَهُ قَوْلًا **"O gün, Rahmân'ın kendisine izin verdiği ve sözünden hoşnud olduğundan başkasının şefaati fayda vermez."**

İstisna şefaattendir. Yani, Ancak Allahın şefaatine izin verdiği ve sözüne razı olduğu müstesna.

Veya mefulden de olabilir. Yani, ancak kendisi için şefaata izin verilen ve kendisi hakkında şefaatçinin sözüne Rahmânın razı olduğu kimse müstesna. Böylesine, şefaat fayda verir.

110- يَعْلَمُ مَا بَيْنَ اَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ **"O, önlerindekini ve arkalarındakini bilir."**

Allah, onlara tekaddüm eden halleri ve gelecekte kendilerinden sonra olacakları bilir.

وَلَا يُحِيطُونَ بِهِ عِلْمًا **"Onlar ise O'nu ilmen kavrayamazlar."**

Onların ilimleri, Allahın malumatını ihata edemez.

Denildi ki: Onlar, Allahın zâtını ilmen kuşatamazlar.

Veya evveliyle alakalı olarak "onlar öncelerini de sonralarını da tam olarak bilemezler. Bildiklerini de ayrıntılarıyla bilemezler."

111- وَعَنَتِ الْوُجُوهُ لِلْحَيِّ الْقَيُّومِ **"Yüzler, Hayy-ı Kayyum'a boyun eğmiştir."**

Hükmü nâfiz bir hükümdarın elinde, esirlerin boyun eğmesi gibi, yüzler Hayy-ı Kayyuma tam bir itaatle boyun eğmiştir.

Ayetin zahiri, bütün yüzlerin durumunu ifade eder. Ama bununla mücrimlerin yüzlerinin murat edilmesi caizdir. Bu durumda **"yüzler"** anlamın-

daki "el-vücuh" kelimesindeki elif-lâm izafetten bedeldir. Yani, "o mücrimlerin yüzleri" demektir.

Ayetin devamı bunu teyid eder:

وَقَدْ خَابَ مَنْ حَمَلَ ظُلْمًا **"Bir zulüm yüklenen, gerçekten hüsrana uğramıştır."**

Bu ifade, ayetin evvelinden hâl olabilir: Bir zulüm yüklenen gerçekten perişan olduğu hâlde, yüzler Hayy-ı Kayyuma boyun eğmiştir.

Veya ayetin bu kısmı müstakil cümle de olabilir, yüzlerinin niçin boyun eğdiğini anlatır.

112- وَمَنْ يَعْمَلْ مِنَ الصَّالِحَاتِ وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَلاَ يَخَافُ ظُلْمًا وَلاَ هَضْمًا **"Her kim mü'min olarak salih ameller işlerse, artık o, ne zulümden ve ne de hakkının çiğnenmesinden korkar."**

"Mü'min olarak" denilmesi, taatlerin sıhhatında ve hayırlı işlerin kabulünde imanın şart olmasındandır.

Ayette anlatıldığı şekilde olan kimse, kendisine vaat edilen hak ettiği sevabın verilmemesinden ve de hakkının çiğnenmesinden korkmaz.

Veya mana şöyle olabilir: Mü'min olarak salih ameller işleyen kimse, bir zulüm veya hakkı çiğnemek cezası alacağından korkmaz. Çünkü başkasına zulmetmemiş, kimsenin hakkını çiğnememiştir.

113- وَكَذٰلِكَ اَنْزَلْنَاهُ قُرْاٰنًا عَرَبِيًّا **"İşte böylece biz onu Arabça bir Kur'ân olarak indirdik."**

Yani, dehşetli bir tehdidi barındıran bu ayetleri indirdiğimiz gibi, Kur'anın tamamını Arabça bir Kur'an olarak indirdik.

وَصَرَّفْنَا فِيهِ مِنَ الْوَعِيدِ لَعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ **"Ola ki sakınırlar diye onda tehditlerden nicelerini tekrar tekrar açıkladık."**

Onda tehdid ayetlerini tekrar tekrar nazara verdik.

Ola ki günahlardan sakınırlar, takva kendileri için bir meleke hâlini alır.

اَوْ يُحْدِثُ لَهُمْ ذِكْرًا **"Yahut onlara bir ibret verir."**

Veya o Kur'anı duyduklarında, Kur'an kendilerine bir öğüt ve ibret verir, bu da onları günahlardan alıkor.

Bu nükte için, takvayı yapılan vaîde, öğüdü de Kur'ana nisbet etti.[11]

114- فَتَعَالَى اللّٰهُ الْمَلِكُ الْحَقُّ **"Hükmü her yerde geçerli gerçek hükümdar olan Allah yücedir."**

Allah, zât ve sıfatlarında mahlukata benzemekten yücedir. Zâtı, onların zâtına benzemediği gibi, kelâmı da onların kelâmına benzemez. O, **Melik-tir**; emri ve nehyi nafizdir, vaadi umulmaya ve tehdidi sakınılmaya layıktır. O, **Hak'tır**; Melik olmaya bizâtihi layıktır. Zât ve sıfatları sabittir, gerçektir.

وَلَا تَعْجَلْ بِالْقُرْاٰنِ مِنْ قَبْلِ اَنْ يُقْضٰى اِلَيْكَ وَحْيُهُ **"Sana vahyedilmesi tamamlanmadan önce Kur'an'ı okumakta acele etme."**

Ayet, Hz. Peygamberin Hz. Cebrailden vahyi alırken acele etmesinden ve kıraati tekrarlamasından bir nehiydir.

Denildi ki: Ayet, mücmel olarak gelen bir hükümle alakalı açıklama gelmeden tebliğde bulunmaktan bir nehiydir.

وَقُلْ رَبِّ زِدْنِى عِلْمًا **"Rabbim! İlmimi artır" de."**

"Vahiyle ilgili acele edeceğine ona bedel Rabbinden ziyade ilim iste. Çünkü, Sana vahyedilenlere zaten nail olacaksın."

---

11 **Vaîd**, ilâhî azap ve ceza ile insanları sakındırmaktır. Buna muhatap olan kimseler, akıllarını başlarına alırlarsa, haramlardan uzak kalmak suretiyle azaptan sakınmış olurlar. Öte yandan Kur'an, bir zikir kitabıdır. Ona muhatap olan kimseler bu öğütlere kulak vermek suretiyle ders almış olurlar.

215. DERS

Yitik Cennet

115- وَلَقَدْ عَهِدْنَٓا اِلٰٓى اٰدَمَ مِنْ قَبْلُ فَنَسِىَ **"Andolsun bundan önce Âdem'den söz almıştık, fakat unuttu."**

İki ayet öncesinde, Kur'anda isyan edenlere tehdid ayetlerinin sıkça yer aldığı nazara verilmişti. Burada da Hz. Âdemin ilâhî emri unutması nazara verildi.

Şöyle bir mana söz konusudur:

Âdemoğullarının temeli isyan üzeredir, onların damarında köklü bir nisyan (unutmak) vardır.

"Fakat unuttu."

Ama Âdem o sözü unuttu, Ona gereken önemi vermedi, böylece ondan gafil oldu.

Veya **"şu ağaca yaklaşmayın"** (Bakara, 35) şeklindeki uyarımızı terketti.

وَلَمْ نَجِدْ لَهُ عَزْمًا **"Ve biz onda bir kararlılık bulmadık."**

Onu bu hususta kararlı ve sebat sahibi görmedik. Çünkü kararlı ve tavizsiz olsaydı, şeytan onu aldatamazdı.

Belki de bu durum Hz. Âdemin, işlerin tatlısını – acısını henüz tatmadığı ilk acemilik zamanında olmuştu.

Hz. Peygamberden şöyle nakledilir:

"Âdemoğullarının akılları Âdemin aklıyla tartılsa, Âdemin aklı üstün gelir. (Böyle olmakla beraber) Allah Onun hakkında şöyle bildirdi: **"Andolsun bundan önce Âdem'den söz almıştık, fakat unuttu."**

Denildi ki: Ayetin manası şöyle de olabilir:

"Biz Onda günaha karşı bir kararlılık bulmadık"

Çünkü bu günahı kasten değil, hata ile işlemişti.

116- وَاِذْ قُلْنَا لِلْمَلٰٓئِكَةِ اسْجُدُوا لِاٰدَمَ فَسَجَدُٓوا **"Hani meleklere: 'Âdem için secde edin' demiştik de hepsi secde etmişti."**

Bunun açıklaması daha önce yapılmıştı.[12]

اِلاَّ اِبْلِيسَ اَبٰى "Ancak İblis etmedi, o diretti."

"O diretti" ifadesi, İblisi secdeden men eden durumu beyan eder.

117- فَقُلْنَا يَا اٰدَمُ اِنَّ هٰذَا عَدُوٌّ لَكَ وَلِزَوْجِكَ "Biz de demiştik: Ey Âdem! Şüphesiz bu, sana ve eşine düşmandır."

فَلاَ يُخْرِجَنَّكُمَا مِنَ الْجَنَّةِ فَتَشْقٰى "Sakın sizi cennetten çıkarmasın, yoksa bedbaht olursun."

"Sakın sizi Cennetten çıkarmasın" dedikten sonra, Cenab-ı Hak **"yoksa bedbaht olursun"** diye sadece Hz. Âdeme hitap etmekle yetindi. Bu, ayet sonlarına uygunluk açısından olabileceği gibi, şu manaya da işaret eder: Hz. Âdem, eşi Havvadan da sorumlu olduğuna göre, kendisi zahmete düçar olduğunda, hanımı da aynı çileye düşecektir.

Veya ayetteki "şekavet", "geçim hususunda zahmet çekmek" anlamındadır. Maişeti temin etmek ise, erkeklerin görevidir. Ayetin devamı bu manayı teyid eder:

118- اِنَّ لَكَ اَلاَّ تَجُوعَ فِيهَا وَلاَ تَعْرٰى "Şüphesiz orada senin için ne aç kalmak vardır, ne de çıplak kalmak."

119- وَاَنَّكَ لاَ تَظْمَؤُا فِيهَا وَلاَ تَضْحٰى "Ve orada ne susuzluk çekersin, ne de güneş altında kalırsın."

Çünkü burada nazara verilenler Cennette konforlu bir hayata vesile olan yemek, içmek, elbise ve çalışmaya ihtiyaç olmamak durumlarını beyan etmektedir. Üstelik bu hâlin bir gün sona ermesi de söz konusu olmayacaktır.

Cenab-ı Hak bunları ifade ederken, Hz. Âdem kendisinin sakındırıldığı zahmetli hallere yabancı kalmasın diye zıtlarını nazara vererek bildirmiştir.

120- فَوَسْوَسَ اِلَيْهِ الشَّيْطَانُ "Sonunda şeytan ona vesvese verdi."

قَالَ يَا اٰدَمُ هَلْ اَدُلُّكَ عَلٰى شَجَرَةِ الْخُلْدِ وَمُلْكٍ لاَ يَبْلٰى "Dedi ki: Ey Âdem! Sana sonsuzluk ağacını ve bitmeyen bir saltanatı göstereyim mi?"

Sonunda şeytan O'na vesvesesini ulaştırdı.

Ona, yiyenin asla ölmeyeceği bir ağaç ve bitmez - zayıflamaz bir saltanat vaadinde bulundu.

---

12 Mesela bkz.Bakara, 34.

Sonra Rabbi O'nu seçti, tevbeye sevketti ve muvaffak kıldı.

فَتَابَ عَلَيْهِ **"Tevbesini kabul buyurdu."**

Tevbe ettiğinde tevbesini kabul etti.

وَهَدٰى **"Ve ona doğru yolu gösterdi."**

Tevbede sebata ve günahtan uzak kalmak sebeplerine Onu sevketti.

[illegible]

Âdem ve Havva, insan neslinin iki esası olduğundan, onların şahsında bütün insanları içine alacak şekilde hitap edip **"hepiniz oradan inin"** dedi.

"Birbirinize düşman olmak üzere" ifadesinden murat insanlar olabi-